

videbat, quæ sacerdotali more exorcismum aquæ faciebat. Cumque abba feminæ auctoritatem miraretur, quæ insolita faceret, contemplabatur; quod post aquæ benedictionem eam hac illacque dispergeret, postque dispersionem, qua disperserat, circumquaque signum crucis exprimeret. Nec mora temporis turris ruit, sed nullam ecclesiæ partem, dum rueret, læsit. Illa enim Benedicta inter mulieres, cujus ventris benedictus est fructus (*Luc. i, 22*), sua eam benedictione juxta abbatis visa munierat. Alias ergo ruens hominem subter ambulāntem operiit. Cum itaque compertum esset omnibus virum

A lapidibus adopertum, humanitatis causa congeriem ab eo dimovere cœperunt. Tandem exhaustis cœmenti et saxorum montibus, pervenitur ad illum; quem, mirum dictu, sospitem, alacremque reperiunt ac si domi desedisset. Quadri nempe e regione alter alteri sese compaginantes, ipsi ædiculam confecerunt. Non ergo ei sub diutina nescio quot dierum inibi mora fames, non metus, non insolentissimus excluso homini calcis odor offecit.

Excellentissimam igitur Mariam cœlorum ac terræ patronam, cum Dionysio totius Franciæ domino [*f.*, invocantes], libri ponamus clausulam.

FINIS.

APPENDIX AD LIBRUM III GUIBERTI DE VITA SUA

HERMANNI MONACHI

DE MIRACULIS S. MARIÆ LAUDUNENSIS

DE GESTIS

VENERABILIS BARTHOLOMÆI EPISCOPI ET S. NORBERTI

LIBRI TRES

EPISTOLA HERMANNI MONACHI AD BARTHOLOMÆUM LAUDUNENSEM EPISCOPUM.

526 Venerabili Patri et domino suo, domno BARTHOLOMÆO, Dei gratia Laudunensis urbis episcopo, frater HERMANNUS, omnium monachorum peripsema, summis pontificibus in cœlesti sociari curia.

Quam nobili genere ortus Bartholomæus. — Cum dudum in Hispaniam ad videndum gloriosum regem Hildefonsum, Feliciæ materteræ vestræ filium, profectus, felicissimum ab eo promissum suscepissetis quod si secundo ad eum videndum reverteremini, daret vobis corpus B. Vincentii levitæ et martyris, nec non et casulam pretiosissimam, quam beata Dei Genitrix S. Hildefonso Toletanæ civitatis archiepiscopo dederat, ob remunerationem trium libellorum quos de Virginitate sua composuerat; cœpistis a mea parvitate quærere utrum eos denique libellos alicubi vidissem, utque eos ubique perquire-rem studiosius præcepistis. Cum vero eos in urbe Catalaunensi forte reperissem et vobis renuntiassem, protinus pergamenum comparatum mihi tradidistis, meque ad præfatam urbem propter eos transcribendos direxistis.

Hermannus Vitam et libros S. Hildefonsi descripsit; quibus Miracula B. Virginis subjunxit. —

Quare nomen suum haud præfixerit auctor. — Bartholomæi cura per SS. Norbertum et Bernardum decem monasteria constructa in diœcesi Laudunensi. — Scripsi ergo primo Vitam ejusdem Hildefonsi; deinde præfatos ejus libellos subjunxi. Quibus scriptis, addidi miracula, quæ præfata sancta Dei Genitrix in Francia, et Anglia fecerat per reliquias suas, quæ in Laudunensi servantur ipsius ecclesia. Hæc ergo miracula jussu quidem paternitatis vestræ composui, sed ut majoris auctoritatis essent et a nullo propter dictaminis rusticitatem despicerentur, parvitatæ meæ nomen illis prætermittere nolui, sed sub nomine canonicorum ejus Ecclesiæ ea prætitulavi. Post ipsa quoque miracula subjunxi, quo modo divina misericordia in diebus vestris novem, imo decem monasteria vestro labore construi fecerit per domnum Norbertum, domnumque Bernardum abbatem Clarævallensem, quorum nullum fuerat tempore quadraginta trium episcoporum prædecessorum vestrorum; vos autem singulis constructis abbates præfecistis, nec tamen antiquiora quæ invenistis corrigere destitistis. Et si vita mihi comes, Deo volente fuerit, etiam aliâ quæ in diebus vestris

contigerunt, vel contingere videro, subnectere pro-
posui. Hunc ergo librum vestræ paternitati et Ec-
clesiæ Laudunensi relinquo in memoriam meæ

A pusillitatis, ut particeps sim honorum quæ in ea
facta fuerint.

CAPITULA LIBRI PRIMI.

- 527** CAP. I. *De prosperitate et adversitate Laudunensis Ecclesiæ; et interfectione Gualdrici episcopi, et Girardi de Cyrisiaco, et succensione duodecim ecclesiarum.*
 CAP. II. *De electione domini Bartholomæi episcopi, et nobilitate ejus.*
 CAP. III. *De miraculis sanctæ Mariæ per Franciam.*
 CAP. IV. *De duobus contractis sanatis apud Issuldunum castellum.*
 CAP. V. *De juvene surdo et muto curato apud Bucensi castellum.*
 CAP. VI. *De pace facta inter duo castella dissidentia.*
 CAP. VII. *De muliere ægrota Turonis curata.*
 CAP. VIII. *De juvene surdo et muto Turonis curato.*
 CAP. IX. *De vindicta sanctæ Mariæ facta ad Sanctum Laurentium de Cala.*
 CAP. X. *De muliere parturiente Andegavis sanata.*
 CAP. XI. *De muliere sterili Cenomanis secundata.*
 CAP. XII. *De miraculo apud montem de Guarda castellum.*
 CAP. XIII. *De tribus miraculis in urbe Carnotensi factis per sanctam Mariam.*

LIBER PRIMUS.

CAP. I. — *De prosperitate et adversitate Laudunensis Ecclesiæ, et interfectione Gualdrici episcopi, et Girardi de Cyrisiaco, et succensione duodecim ecclesiarum.*

(51) Universis sanctæ Matris Ecclesiæ filiis per totum orbem terrarum dispersis, Beatæ Mariæ Laudunensis ecclesiæ canonici, videre Deum deorum in Sion. Quoniam juxta Beatum Paulum apostolum tota sancta Ecclesia unum Christi corpus est (*Col. i, 24*), et hujus corporis membra sunt diversæ Ecclesiæ, vel singuli fideles, dumque patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, et dum glorificatur unum membrum congaudent omnia membra (*I Cor. xii, 26*), tribulationem et dolorem, quem invenit Ecclesia nostra in diebus nostris (*Psal. cxiv, 3*), et consolationem, quam per Dominam nostram sanctam Dei Genitricem post tribulationis luctum recepit, vestræ scribendo notificamus dilectioni, quatenus et vos congaudentes nobis, Deo, et piæ Matri ejus gratias agatis.

Laudunensem itaque Ecclesiam certum est inter præcipuas regni Francorum Ecclesias antiquitus fuisse celebrem, quam beatus Remigius Remorum archiepiscopus, sicut in ejus Vita legitur, ex propriis **528** redditibus locupletavit, nobilissimumque et strenuissimum virum sanctum Genebaudum in ea primum episcopum consecravit: cumque ab ejus tempore usque ad nostram ætatem, per quingentos fere et eo amplius annos, in magna prosperitate florisset, ecce in diebus Ludovici regis Francorum, qui fuit filius Philippi regis, pater autem Ludovici Junioris, duram justî judicis Regis regum

B experta est animadversionem. Sicut enim quondam per David regem filiumque ejus Salomonem omnipotens Deus urbem Hierusalem excellenter glorificavit, sed postmodum propter peccata inhabitantium, per Nabuchodonosor regem Babylonis funditus destrui permisit, sic etiam Ecclesiam nostram, quam, ut prædictum est, per multa tempora insigni gloria sublimaverat, in diebus nostris non quidem ex toto destrui, sed nimia passus est tribulatione vexari, ita ut de ipsa quoque veraciter illud propheticum dici possit: « Quoniam suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis (*Isa. xl, 2*). »

C Hanc autem tribulationem quædam perturbatio præcessit, quæ futuræ calamitatis quasi seminarium, et radix, ac prænuntia visa est exstitisse. Quidam si quidem nobilis princeps et castellanus Laudunensis, nomine Gerardus de Cyrisiaco, dum in eadem Sanctæ Genitricis ecclesiæ genibus flexis suppliciter oraret, ab inimicis suis, qui eum aggredi non audebant, dolose circumventus, et ab oratione surgens, diversis gladiatorum plagis ibidem est interfectus (52). Cujus sanguine pavimento ecclesiæ respersum, cum multoties aqua superfusa non posset ad plenum ablui, pluresque spectatum venientes non parum super hoc admirarentur, vir sapientissimus magister Anselmus, tunc temporis Ecclesiæ nostræ canonicus et decanus, per totum pene orbem Latinum scientiæ et eloquentiæ suæ fama notissimus, nonnullis secreta colloquens prænuntiasse fertur illam sanguinis effusionem, nonnisi ejusdem

(51) Hermannus hic loquitur sub nomine canonicorum Laudunensium, ut ipse indicavit in epistola nuncupatoria.

(52) Latius hæc lib. iii Vitæ Guiberti attexuntur.

ecclesie concrematione diluendam, quoniam tantum A scelus non aqua, sed potius igne foret expiandum.

Nec fefellit virum prudentem sua opinio. Post modicum etenim tempus, Deo permittente, diabolo stimulante, domnus Gualdricus, ejusdem urbis episcopus, seditione subita a civibus concitata, in domo sua cum quibusdam ex militibus suis crudeliter occiditur, præfata Sanctæ Mariæ ecclesia (55), cum aliis propinrioribus decem fere ecclesiis, domus quoque adjacentes episcopi atque canonicorum, multorumque civium igne supposito concremantur. Tota insuper urbs Laudunensis civibus per varia loca dispersis, pene usque ad interneccionem destrui videtur, ita ut multi per eam transeuntes, ruinasque ejus et cineres aspicientes, præ nimia compassione lacrymas funderent, illam Jeremiæ lamentationem super ea non incongrue replicantes: « Quomodo sedet sola civitas plena populo? facta est quasi vidua domina gentium (*Thren. I, 1*). » Quemadmodum autem olim Dominus urbem Jerusalem destrui, et filios Israel captivari permittens, ad consolationem tamen paucorum, qui remanserant, Jeremiam prophetam ibidem cum eis reliquit, sic et nobis in tanta calamitate positis, duos sapientissimos viros, præfatum scilicet magistrum Anselmum, germanumque ejus magistrum Radulphum misericorditer reservavit, qui tam clericos quam laicos dulciter consolantes, et diversis sententiis Scripturarum refoventes, ne in tribulationem adversitatibus deficerent, exhortabantur.

CAP. II. — *De electione domini Bartholomæi episcopi; et nobilitate ejusdem.*

Inter consolationum tamen colloquia, cum sapientibus et religiosis viris diligenter et sollicite discutientes, utrumnam aliquem invenire possent, per quem tam miserabilis et horrenda clades reparari valeret. Tandem, inspirante Deo, repererunt salubre consilium, ut ad ejusdem urbis episcopatum eligerent domnum Bartholomæum, Remensis ecclesiæ Beatæ Mariæ canonicum et thesaurarium, tam generis notabile quam et morum probitate, in Remensi, Laudunensi que provincia fanosissimum. Cognatorum siquidem ejus excellentia, non solum in Francia, sed et in Hispania, Burgundia quoque, et Lotharingia prædicabatur. Hilduinus namque comes Rociensis avus ejus duxit conjugem Adeladam germanam domni Manasse Remorum archiepiscopi, ex qua genuit Ebalum comitem de Roci, et Andream comitem de Rameruth, patrem Eballi Catalaunensis episcopi, septemque filias. Harum unam, nomine Feliciam, in Hispania duxit conjugem Sanctus rex Arragonensis, et ex ea genuit Hildesonsum regem potentissimum, qui patri succedens in regno, fortissimas urbes, et castella paganis violenter præliando abstulit, et Christianis tradidit, Cæsar-Augustam scilicet beati Vincentii martyris archidiaconatu famosam; Terrassonam quoque, et Tudelam, Barbastam, et Burgiam cum aliis multis,

(55) Vide Guibertum loco citato.

totaque pene 529 Hispania sibi subjugata adeo nominis sui opinionem dilatavit ut ab aliis alter Julius, ab aliis secundus Carolus vocaretur, ob memoriam illius præclari Caroli Francorum regis, qui quondam Hispaniam victor subegit.

Secundam filiam Hilduini comitis duxit conjugem Rotholdus comes Perticensis, de qua genuit Rotholdum comitem et Julianam matrem Margretæ reginæ Navarrensis. Tertia, nomine Margareta, nupsit Hugoni comiti Claromontensi, de qua genitus est Rainaldus comes, qui ex Adelada Vermandensi comitissa genuit Margaretam conjugem illius præclari Caroli Flandrensium comitis. Quarta, nomine Ermentrudis, nupsit Theobaldo comiti de Risnel, de qua genuit Hildiardem matrem Bertranni comitis, qui in Hispania defunctus est, sororisque ejus Beatrix, quæ ex Hugone de Montcornet genuit Bartholomæum Laudunensem archidiaconum et thesaurarium. Quintam, nomine Adam, duxit Godefridus de Gugia, et ex ea genuit Guidonem patrem Burcardi. Defuncto autem Godefrido, eadem Ada accepit maritum Walterum de Aath. Quo mortuo, accepit tertium maritum Theodoricum de Avesniis, et cum eo extruxit cœnobium quod dicitur de Lesciis in propria possessione sua; defunctoque eodem Theodoro, ipsa se ex toto contulit eidem cœnobio, ubi pluribus annis religiose vivens, defuncta et sepulta est. Sextam duxit conjugem Ernulfus comes de Waren; qui genuit Othonem comitem de Cisni; qui Otho genuit Aubertum; qui Aubertus genuit Aubertum comitem, et Ernulfum episcopum de Verduno.

Quidam autem nobilissimus princeps in Burgundia nomine Falco de Jur, vel de Serrata, comperta nobilitate et excellentia præfati comitis Hilduini ambiebat unam ex filiabus ejus sibi conjugio sociari; sed cum id impetrare nequiret, jurante patre nunquam filiam suam Burgundioni dandam, contigit ut Philippus rex Francorum eundem comitem Hilduinum cum domno Helinando Laudunensi episcopo, aliisque nonnullis principibus, pro communi negotio regni Romam transmitteret ad dominum papam. Quod ubi notificatum est prædicto principi Falconi, insidias redeuntibus per plurima loca paravit, sicque in itinere captos, et omnibus quæ habebant spoliatos, non prius dimittere voluit donec idem comes promitteret jurejurando se filiam suam ei daturum. Quâ sponsione accepta, omnes liberos dimisit plurimaque eis dona liberaliter contulit, et cum magno honore ad propria remisit. Comes itaque reversus in Franciam, filiam suam nomine Adeladam, cum multis opibus in Burgundiam transmissam, præfato principi conjugio sociavit. De qua idem Falco suprædictum episcopum domnum Bartholomæum genuit, cum aliis filiis et filiabus, quarum una fuit Ermentrudis, quam rursus de Burgundia in Franciam delatam Henricus comes de Grandiprato conjugem duxit; et ex ea æquivocum sibi Henricum comitem genuit; germanamque ejus

Adeladem matrem Ricardi Virdunensis ac Laudunensis archidiaconi.

Hic ergo Bartholomæus adhuc puerulus in Franciam ad Ebalum avunculum suum comitem Rociensem defertur, litterisque traditus a domino Manasse Remorum archiepiscopo, matris suæ avunculo, educatur, et primo canonicus Sanctæ Mariæ Remensis ecclesiæ, deinde thesaurarius efficitur. Postea vero cum jam Laudunensis Ecclesiæ esset canonicus, Adela Vermandensis comitissa, conjux Hugonis Magni, qui fuit germanus Philippi regis Francorum, cum post mortem ejusdem Hugonis, de quo genuerat Radulfum comitem Vermandensem, et Simonem episcopum Noviomensem, nupsisset Rainaldo comiti Claromontensi, eundem Bartholomæum sciret mariti sui esse consobrinum, pro amore ejus fecit eum thesaurarium ecclesiæ sancti Quintini Vermandensis; sicque, ut supradictum est, et generis nobilitate, et morum probitate et divitiarum opulentia idem Bartholomæus famosus habebatur. Electus itaque unanimi totius cleri et populi assensu ad pontificatum urbis Laudunensis, domino Radulfo Remorum archiepiscopo, qui præfato Manasse matris ejus avunculo successerat, præsentatur, et ab eo multisque aliis episcopis, tempore Paschalis papæ, et Ludovici regis Francorum, celeberrime consecratus, ovibus desolatis novus pastor transmittitur.

Sed ille Laudunum veniens, et non ecclesiam, non domum episcopalem, imo nil pere præter favillas et cineres inveniens, dici non potest quantum doluerit, quantum gemuerit, quoniam non se honore sublimatum, sed honore deflebat prægravatum. Ipsi enim illa Scripturæ sententia non immerito visa est tunc temporis posse congruere; « Homo nascitur ad laborem (Job. v, 7). » Nec non et illud quod Dominus de semetipso in Evangelio 530 dicit: « Filius hominis non habet ubi caput reclinet (Luc. ix, 58). » Illud etiam beati Pauli apostoli: « Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat (I Timoth. iii, 1); » opus, inquit, non honorem. Sic et iste de magna requie, et divitiis, omnimodaque corporis sui voluntate in locum desolatum veniens, non se ad honoris excellentiam gloriabatur promotum, sed ad operandi laborem dicebat vocatum; ideoque etiam si forte episcopatum desideravit, bonum opus desideravit. Protinus ergo, ac si aliquod desertum introisset, ecclesiam simul et domos episcopales coepit renovare et velut a fundamentis reparare.

CAP. III.—De miraculis sanctæ Mariæ per Franciam.

Sed quia, ut prædictum est, non sola major ecclesia Sanctæ Mariæ, sed et aliæ fere duodecim cum multis domibus clericorum et laicorum fuerant combustæ, majorque pars civium, per provinciam dispersa erat, et eorum qui remanserant unusquisque de propriæ domus reparatione sic occupabatur ut vix aliquis inveniretur qui matris ecclesiæ adjutor existeret, consulacrum nonnulli sapientes et

A religiosi viri ut electos ex clericis aliquos boni testimonii viros, cum reliquiis Domine nostræ et aliorum sanctorum, per Franciam ad expetendas fidelium eleemosynas transmitteremus. Eorum itaque consilio elegimus septem canonicos ex fratribus nostris, Bosonem scilicet, Robertum, Anselmum, Herbertum, Robertum, Bonefacium, Anisardum presbyterum, Odonem, qui postea fuit abbas monasterii quod dicitur Bonæ Spei, in episcopatu Cameracensi: Sex quoque laicos ex civibus eis addidimus, Ricardum videlicet, Joannem Piol, Odonem, Lambertum, Bosonem, et Theodoricum de Brueriis. Hos itaque cum feretro Domine nostræ, et aliis capis reliquiarum transmisimus ad accipienda donaria fidelium.

B Ecclesia vero fuerat succensa feria quinta paschalis hebdomadæ, ipsique egressi sunt feria quinta ante Pentecostem, id est in octavis Ascensionis, demoratique sunt usque circa festum Matthæi evangelistæ. Dominus ergo, cui per Prophetam dicitur: « Deus repulisti nos, et destruxisti nos, iratus es, et misertus es nostri (Psal. lix, 5); » et alibi: « Cum iratus fueris, misericordie recordaberis (Habac. iii, 4); » Ecclesiam nostram, quam dure flagellari permiserat, precibus suæ piissimæ Matris placatus, non distulit misericorditer refovere. Plurima siquidem miracula in eodem itinere per ejus ostendit reliquias, de quibus nonnulla prætereuntes, pauca tantum, sed notissima posterorum notitiæ scribendo transmittimus.

C CAP. IV.—De duobus contractis sanatis apud Issuldunum castellum.

In pago Buturicensi castellum quoddam vocatur Issuldunum (vulgo, *Issoudun*). Hujus castelli dominus vir dilissimus nomine Gaufridus, in domo sua longo tempore pro anima sua duos contractos retinuerat et aluerat, quorum calcanei ita natibus inhærebant ut nullo modo incedere, vel se possent erigere. Suscepto itaque cum magna processione feretro Domine nostræ et in ecclesia posito, rogarunt se illuc deferri, et de limpha, qua reliquie lotæ fuerant, calcaneos suos et crura lavari. Quo facto, statim vidente universo populo, caro quæ natibus inhærebat coepit disrumpi, sanguisque per crura ubertim defluere. Protinus super pedes suos erecti amplexati sunt feretrum, perfecteque sanati, fratres nostros subsecuti sunt redeuntes usque Laudunum, et ad ecclesiæ opus ad lapides portandos, ad aquam deferendam, ad cæmentum præparandum quotidie exhortabantur populum. Consummata ecclesia unus eorum reversus est in terram suam, id est ad castellum Issuldunum, alter nomine Benedictus, remansit Lauduni, serviens in hospitali fere per duodecim annos, ibique defunctus est.

D CAP. V.—De juvene surdo et muto curato, apud Bucensi castellum.

Egressi de Issulduno venerunt ad aliud castellum, quod dicitur Bucensi (Belgentiacum, vulgo, *Beaugency*), cujus dominus tantæ rapacitatis et feritatis

erāt ut multi incolarum dicerent fratribus nostris quod omnia quæ habebant eis auferret. Erat autem ei filius fere quindecim annorum a natiuitate surdus et mutus. Perterritis ergo fratribus nostris cito misericordiæ Mater succurrit. Quidam namque religiosus monachus ibi habitans; auditis miraculis Dominae nostræ, cum magno honore feretrum ejus in ecclesiâ suscepit, deinde reuestitus reliquias ejus in vino et aqua lavit; caput **531** et faciem prædicti juvenis aqua ipsa perfudit, et ex ea potum ei dans sub feretro eum recumbere jussit; ipse vero genibus flexis Dominam nostram suppliciter exorare cœpit. Nec mora, juvenis obdormit, cunctisque videntibus præ anxietate sudor ex toto ejus corpore profluit, venæ circa aures turgescunt, sanguis ex auribus ubertim exsilit. Protinus evigilans surrexit, et voces quasdam emittere cœpit.

Monachus ab oratione surgens lætus accurrit, et juvenem alloquitur. Ille, qui nunquam antea audierat, respondere nesciebat, sed quod audiebat alios dicentes, idem post eos ipse prosequendo imitabatur. Statim monachus signa pulsando populum evocat; juvenem loquentem et audientem ostendit, et cum gaudio lacrymando, *Te Deum laudamus* incipit. Nuntius e vestigio ad patrem de rapinis venientem dirigitur, quid ejus filio contigerit refertur. Ille continuo discalceatus ad ecclesiam pedes currit, et coram feretro prostratus misericordiæ Matri gratias agit, inde quadraginta solidos, quoniam non multa pecunia abundabat, obtulit.

CAP. VI. — De pace facta inter duo castella dissidentia.

Hinc ad aliud castellum duobus tantum milliariis remotum fratres nostri ire voluerunt, sed, propter feritatem et prædas illius raptoris, nullus inhabitantium cum eis illuc audebat proficisci. Tamen idem raptor, misericordia Dei Genitricis animatus, cum militibus suis et cæteris habitatoribus feretrum et reliquias humeris suis imponunt, nudisque pedibus omnes procedentes, ad inimicorum suorum tendunt castellum. Illi, hoc audientes et miraculum quod ibi sancta Dei Mater de raptoris filio fecerat cognoscentes, protinus et ipsi nudis pedibus omnes inimicis suis obviam ruunt, feretrumque ab eis susceptum cum gaudio in castellum suum deferunt, laudantes Christi misericordiam, qui per suam Matrem hostes hostibus occurrere pacifice fecerat.

CAP. VII. — De muliere ægrotâ Turonis curata.

Inde per Cormeriacum (vulgo *Cormery*) Turonos venerunt, et cum magna reverentia suscepti ab archiepiscopo Turonensi, die Sabbati ante vespas in ecclesia Sancti Mauriti quieverunt. Uxor cujusdam carpentarii in eadem urbe per octo annos infirmitate nimia depressa lectulo decubuerat, ita ut nusquam posset ire nisi portaretur. Eadem nocte dormienti misericordiæ Mater apparuit, præcipiens ei ut se ad feretrum suum in ecclesia Sancti Mau-

ritii faceret deferri. Evigilans mulier rogabat maritum ut cito deferretur. Ille non multum dives, lecticam paratam non habens, fecit eam deferri in vili instrumento, quod vulgariter vannum vocamus, in quo annona excussa purgari solet. Supposita ergo feretro protinus obdormivit, et post modicum evigilans sana surrexit. Deinde feretro sociata, vidente populo subsecuta est illud usque ad ecclesiam Sancti Martini.

CAP. VIII. — De juvene surdo et muto Turonis curato.

Quo audito canonici Sancti Martini, cum abbate Sancti Juliani, obviam procedunt, et cum honore maximo reliquias Dominae nostræ suscipiunt. Erat in eadem civitate quidam juvenis a matris utero surdus et mutus, quem unus ex fullonibus infantulum repertum nutrierat et educatum arte sua imbuerat. Hic ergo adductus ad Dominae nostræ reliquias, sub feretro recubuit et obdormivit. Nec mora, anxari et ex toto corpore sudorem emittere cœpit, deinde, venis circa aures inflatis, sanguis ubertim ex ejus auribus profluxit. Protinus surrexit et audivit, nec tamen loqui sciebat, quia non didicerat, sed quod alios loqui audiebat, hoc dicebat: Cujus nomen quia nesciebatur, canonici nostri eum appellaverunt Christianum. Sociatus ergo fratribus nostris venit cum eis Laudunum, et fere septem annis mansit in domo Guidonis archidiaconi Laudunensis.

CAP. IX. — De vindicta sanctæ Mariæ facta ad Sanctum Laurentium de Cala.

Egressi de urbe Turonensi venerunt ad Sanctum Laurentium de Cala, in festo ejusdem martyris. Monachus quidam ibi habitans noluit eis concedere ut poneretur feretrum Dominae nostræ super altare Sancti Laurentii, sed super quoddam minus altare in parte ecclesiæ fecit illud poni, timens videlicet amittere offerendam consuetam in eodem festo. Sed cum Turonenses qui reliquias nostras prosequebantur, referentes miracula quæ viderant, omnes peregrinos **532** supervenientes exhortabantur ut, relicto majori altari, ad feretrum Dominae nostræ offerrent, invidiæ livore percussus idem monachus jussit feretrum et omnes reliquias ejici de ecclesia. Præpositus vero castelli, vituperans monachum statim tradidit fratribus nostris tentorium spatiosum quod sibi paraverat. Matronæ quoque loci cortinas plurimas deferentes idem tentorium decen-tissime perornare studuerunt, luminaribus insuper sufficientibus splendidissimum tota nocte fecerunt.

Sed rex justus Jesus Christus noluit injuriam Matri suæ illatam dimitti impunitam. Ad vespas siquidem præfatus monachus, morbo caduco subito depressus, coram omni populo in terram cecidit, magnumque terrorem videntibus incussit. Campana etiam major de turre cadens contracta est, ipsa quoque turris in superiori parte lissa et disrupta crepuit. Quod videns monachus, sero se

male fecisse poenituit, nudisque pedibus coram A feretro terræ prostratus, Reginæ cœli humiliter satisfecit, utque super majus altare feretrum deferretur rogavit, sed fratres nostri noluerunt acquiescere roganti.

CAP. X. — *De muliere parturiente Andegavis sanata.*

Exinde Andegavis venerunt, et magnifice ab episcopo ipsius urbis suscepti sunt. Ubi mulier quædam, uxor scilicet Fulberti ditissimi viri cognomento Pellicei, pariens nimio dolore per aliquot dies cruciabatur, jamque mortem sibi vicinam imminere pertimescebat. Audiens ergo miracula Dominae nostræ, petiit reliquias ejus sibi afferri, delatisque cochlear argenteum obtulit, lympham in qua lotæ fuerant cum fide bibit; statimque B partu edito liberata, Deo et piæ Matri ejus gratias egit.

CAP. XI. — *De muliere sterili Cenomanis fecundata.*

Cenomanis matrona quædam sterilis, cum viro suo ditissimo, fratres nostros suscepit hospitio, et prostrata coram Dominae nostræ feretro, dari sibi prolem oravit. Nec frustrata est fide sua. Post circulum siquidem anni filium genuit; et frequenter postmodum venit Laudunum, agens Dominae nostræ gratias.

CAP. XII. — *De miraculo apud montem de Guarda castellum.*

Inter urbem Cenomanicam, et castellum quod dicitur ad montem de Guarda, transitus difficillimus et silvarum decisione a comprovincialibus obsitus erat, pro dissensione et lite quæ tunc temporis erat, inter regem anglorum et comitem Andegavensem. Egressi ergo tarde de urbe Cenomanica, venerunt ad illum difficilem transitum, dicentibus cunctis obviantibus quod nullatenus transire possent nec ad castellum quo tendebant pervenire. Interea dies in noctem vertitur, pluviae quoque nimietas exorta, jam pene de salute cogit eos desperare. « Clamaverunt ergo ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eduxit eos (Psal. cvl. 28). » Subito enim, Deo miserante, tanta transierunt facilitate ut nullum omnino in transeundo impedimentum haberent. Pervenientibus ad castellum milites obviam processerunt, nimiumque mirantes quomodo transissent, benignissime eos susceperunt, dicentes quod revera misericordia Domini fuisset cum eis. In crastino cum redeuntes per eundem aditum transire voluissent, nullatenus donec iter cum magno labore expeditum fuit transire potuerunt, sicque piæ Matri Domini gratias retulerunt, quæ in hora magnæ necessitatis magnam eis misericordiam fecerat.

CAP. XIII. — *De tribus miraculis in urbe Carnotensi factis per sanctam Mariam.*

In vigilia Nativitatis sanctæ Mariæ, ante vesperas Carnotum venerunt, et honorificentissime suscepti sunt a domno Ivone Carnotensi episcopo, totaque canonicorum processione extra urbem usque ad

vineas eis occurrente, feretrumque positum est in majori ecclesia super altare sanctæ Mariæ. Et ecce quædam mulier contracta erat in urbe quam episcopus idem jam quinque annis in domo, ubi panis suus coquebatur, aluerat. Quæ præ nimia infirmitate sic jacebat incurvata ut ne ad communem quidem necessitatem, nisi a duobus portaretur, posset ire. Prima ergo noctis hora apparuit ei in somnis Domina nostra, præcipiens ei ut quantocius surgeret, ad majorem ecclesiam iret, et feretrum suum Laudunense quæreretur. Protinus evigilans 533 sana surrexit, et ad ecclesiam currens per plateas cum gaudio vociferabatur clamando: Domina sancta Maria! Domina sancta Maria! Familia episcopi secuta est eam, ipse quoque episcopus somno excitatus, audiens et gaudens egenam suam sanatam. Intravit mulier sana ecclesiam, quærens cum clamore ubi esset feretrum Sanctæ Mariæ Laudunensis. Stansque coram eo, gratias ei referebat, et quomodo sibi apparuisset cunctis enarrabat.

Statim episcopus omnia signa jussit pulsari citius, et ipsemet incepit *Te Deum laudamus*. Quod dum cantaretur, ecce altera contracta, tam ipsi episcopo quam cunctis aliis notissima, ecclesiam sanata intravit, et ad feretrum recto cursu veniens, scabellula duo, quibus rependo et sustentando se ad petendam eleemosynam circumferre solebat, super altare posuit, ipsaque stans coram populo, Deo et piæ Matri ejus gratias agebat. Protinus ipse rursum omnia signa præcepit sonari, incipiens secundo præfatum hymnum: Qui antequam finiretur, divinæ pietati placuit tertium superaddere miraculum.

Quidam etenim juvenis miles, filius videlicet Carnotensis vicedomini, qui in castello quodam catenis religatus captus servabatur, subito insperatus ecclesiam ingreditur, et matre sua cum militibus et civibus sibi occurrente, lætus ad altare progreditur, genibusque flexis coram feretro, et per Dominam nostram se dicens ereptum, quadraginta solidos ei statim obtulit. Quod cernens episcopus, non solum in majori ecclesia, sed et in omnibus aliis ecclesiis etiam minimis per totam urbem, omnia signa diutius sonari, et Deo laudes directis nuntiis præcepit decantari, ipse tertio incipiens *Te Deum laudamus*. Quantus per totam urbem signorum strepitus et clangor, quæ vox lætitiæ, quot dulcium lacrymarum flumina præ nimia exultatione, ab utroque sexu et diversa ætate sint effusa, etiam nobis tacentibus pius lector facile potest advertere. Sic itaque fratres nostri, beatæ Mariæ miraculis exhilarati, fidelium donis locupletati, ad nos cum gaudio circa festum sancti Matthæi evangelistæ redierunt, totamque urbem Laudunensem hujusmodi relationibus valde lætificantes, post tribulationis luctum, novum gaudium nobis intulerunt. Per omnia benedictus Deus, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum,

CAPITULA LIBRI SECUNDI.

- CAP. I. De surdo et muto apud Nigellam curato.
 CAP. II. De aurifice cæco Atrebatii.
 CAP. III. De puella sanata apud Sanctum Audomarum.
 CAP. IV. De liberatione clericorum sanctæ Mariæ in mari a piratis.
 CAP. V. De vindicta super negotiatores facta apud Dobras.
 CAP. VI. De muliere parturiente, liberata Cantuariæ.
 CAP. VII. De cæco illuminato apud Wintoniam.
 CAP. VIII. De alio infirmo ibidem curato.
 CAP. IX. De duodecim infirmis ibidem curatis.
 CAP. X. De puella infirma curata apud Christikeream.
 CAP. XI. De incredibili vindicta Dei ibidem facta.
 CAP. XII. De infirmis septemdecim sanatis apud Essecestram.
 CAP. XIII. De glutino contracto curato in episcopatu Salesberienſi.
 CAP. XIV. De febricitante curato apud Wiltoniam abbatiam sanctimonialium.
 CAP. XV. De puella cæca illuminata apud Danavexeriam.
 CAP. XVI. De surdo ibidem sanato.
 CAP. XVII. De puella curva apud castrum Bannistaplum curata.
 CAP. XVIII. De monacho claudo ibidem curato.
 CAP. XIX. De alio claudo curato apud castrum Totenes.
 CAP. XX. De mirabili vindicta ibidem facta super eo qui se suspendit.
 CAP. XXI. De liberatione clericorum per sanctam Mariam apud castrum Bristolth.
 CAP. XXII. De puero sanato apud Bagejam civitatem.

534 LIBER SECUNDUS.

De his quæ per Angliam gesta sunt.

CAP. I. — De surdo et muto apud Nigellum curato.

Ex oblationibus ergo fidelium per Franciam collectis, toto autumnali et hiemali tempore templum Dominæ nostræ ex magna parte reparatum est. Sequenti vero Quadragesimâ, cum adhuc pars operis maximâ superesset, pecunia vero paulatim decreveret, consuluerunt nobis nonnulli sapientes, ut denuo ex canonicis aliqui eligerentur, qui tam litterarum scientia quam modulatione canendi et peritia Laudunensi Ecclesiæ forent honori, et cum feretro Dominæ nostræ sanctorumque reliquiis in Angliam transmitterentur, quæ tunc temporis magna divitiarum florebat opulentia, pro pace, et justitia, quam rex ejus Henricus (54) filius Guillelmi regis in ea faciebat. Electi sunt itaque ex canonicis Boso presbyter, neposque ejus Robertus, Radulphus presbyter, Matthæus, cognatusque ejus Bonifacius, Robertus genere Anglicus, et Helinandus, Joannes presbyter parochiæ Sancti Martini, et Amisardus clericus. His ergo electis, feretrum Dominæ nostræ tradidimus cum aliis pluribus sanctorum reliquiis, inter quas eminebat et formâ et dignitate unum phylacterium, in quo sic sculptum legitur:

*Spongia, crux Domini, cum sindone, cum faciali
 Me sacrat, atque tui Genitrix et virgo capilli.*

Tantis itaque talibusque fultos præsidiiis, præfatos socios nostros in Angliam transmisimus, prospera et illis imprecantes, et cum magna processione aliquantulum eos prosequentes, feria secunda ante

A Dominicam palmarum ab urbe Laudunensi in pace dimisimus.

Redeuntes autem eodem anno mense Septembri, circa Nativitatem Sanctæ Mariæ, sic nobis ea quæ sibi contigerant retulerunt. Egressi, inquit, a vobis venimus ad castrum, quod Nigella (*Nelle*) vocatur, in pago Vermadensi, et honorifice suscepti fuimus a canonicis, et a domno Radulpho patre domni Ivonis, ejusdem castri principe et possessore. Qui videlicet Radulphus habebat in domo sua quemdam a nativitate surdum et mutum, nomine Joannem, quem ab infantia nutrierat usque ad virilem ætatem, ita ut tunc barbam prolixam haberet. Hic ergo videns populum causa sanctarum reliquiarum ad ecclesiam festinantem, nutu signorum a domino suo communitus, etiam ipse cum aliis cucurrit. Potata deinde aqua, de qua sanctæ reliquiæ lotæ fuerant, ore quoque et auribus ejus diligenter ex ea lotis, sub feretro recubuit et obdormivit. Nec mora, videntibus cunctis, præ nimia anxietate toto corpore sudorem cœpit emittere, sanguis etiam ex auribus et naribus atque venis, quæ circa guttur et collum prominebant, ac si ruptæ forent, ubertim profluere. Evigilans post paululum surrexit, et coram feretro stans clamare cœpit in voce exsultationis, sed non confessionis, quoniam loqui nesciebat, quod non didicerat, qui nunquam audierat. Quod tamen alios dicentes audiebat, hoc ipse respondere compellantibus et sibi loquentibus volens, post illos dicebat. Quæ tunc

(54) Henricus I rex Anglor. Guillelmi I filius,

populi lætitia, quis clamor fuerit, nullus sufficienter referre valebit. Sic ille, perfecte sanatus, fere usque ad mare nos est persecutus; nobiscum etiam transisset, nisi eum reverti rogassemus.

CAP. II. — De aurifice cæco illuminato Atrebatum.

Inde circa Paraseven Atrebatum urbem venientes, non minus honorifice suscepti sumus. Et ecce quidam aurifex senex in eadem urbe manens, qui jam per duodecim annos oculorum lumine privatus fuerat, audiens feretrum Sanctæ Mariæ Laudunensis advenisse, interrogabat formam, vel qualitatem, seu quantitatem ejusdem feretri. Quam cum didicisset, protinus ex imo pectoris trahens alta suspiria, lacrymasque **535** ubertim profundens: Heu! inquit, hoc feretrum manibus meis composui ego peccator in juventute mea, jussu Domni Helinandi Laudunensis episcopi. In hoc idem episcopus pretiosas reliquias posuit, inter quas fuit caput sancti Walarici abbatis, nec non et caput sancti Montani, qui, sicut ab eodem episcopo audivi, cum oculorum visum amisisset, ortum sancti Remigii beatæ Cilniæ matri ejus prænuntiavit, sibi que de lacte ejus lumen reddendum subjunxit, quod et postea contigit. Sed, o tu piissima Dei genitrix, quam hodierna die huc gaudeo advenisse, faciesne misericordiam tuam in me peccatore, ut instar sancti Montani recepto lumine feretrum tuum, quod composui, rursum possim videre? Talia cum lacrymis dicendo, rogavit ut ex lymphâ, qua reliquiæ Jotæ fuerant, oculi sui tangerentur. Quo factò, de ipsa aqua bibit, sicque per totam noctem in oratione pervigil coram feretro mansit. Mane factò lumen recepit, Deoque et piæ Matri ejus gratias egit.

CAP. III. — De puella sanata apud Sanctum Audomarum.

Inde ad Sanctum Audomarum venimus, ubi puella quædam a nativitate manum aridam habens ex aqua reliquiarum bibit, manusque ejus ex ea lota est, et sic sanata est.

CAP. IV. — De liberatione clericorum Sanctæ Mariæ in mari a piratis.

Postmodum mare transire sperantes, ventumque prosperum expectantes, tempore paschali, in festo Marci evangelistæ, summo mane apud portum, qui vocatur Wissant, a nautis convocati, navem intravimus. Nobiscum etiam plures negotiatores introierunt, qui propter lanam emendam de Flandria in Angliam ire volebant, seque nobiscum securius transire sperabant, plusquam trecentas marcas argenti secum in sacculis et marsupiiis ferentes. Magister navis vocabatur Coldistannus. Cum ergo quasi circa medium maris venissemus, unus ex sociis nostris, a longe prospiciens, vidit procul navem velut in littoris angulo positam. Quod cum præfato Coldistanno indicasset, ille juvenem usque ad sum-

mitatem mali, explorandi causa jubens conscendere, ex dictis ejus animadvertit piratarum, qui per mare prædandi causa discurrunt, navem adesse, statimque nimis perterritus indicavit omnibus mortem propinquam imminere.

Protinus omnes timore necis reddimur exsangues, e vestigio enim cernimus navem appropriantem instar volucris advolantis, lanceas et clypeos cum gladiis coruscantes, loricas etiam solis splendore perfusas relucens. Peccata nostra invicem confitemur; et quia mors jam ad januam adesse videtur, non expectatur presbyter ad suscipiendam confessionem, sed etiam ipse presbyter rerum imminenti periculo perturbatus laico confitetur (54*). Negotiatores quoque prædicti jam de vita desperantes in tanto positi periculo, sacculos et marsupia sua cum tota pecunia Dominæ nostræ offerunt, et super ejus feretrum projiciunt, cum nimio fletu misericordiam ejus implorantes, ut corpora sua tantummodo de piratarum manibus et exitio mortis eripiat, totamque pecuniam eorum propter ecclesiam suam restaurandam ipsa retineat.

Interea piratæ fiunt propinquiores paulatim, ita ut jam vix jactu sagittæ distare viderentur. Sed cum in tanta necessitate positi omnino de vita desperemus, Bosonem presbyterum, quem cæteris provectiorem videbat Coldistannus, exhortatur ut assumptis sanctæ Mariæ reliquiis potestatem sibi nocendi piratis interdicat. Illico presbyter ex fide viri animatus, genibus flexis coram feretro, Matrem Domini lacrymis perfusus suppliciter invocât; deinde velociter surgens, supradictum phylacterium capillis ejus pretiosum, cum timore et devotione fidenter accipit, ipsoque Coldistanno viriliter eum utraque sustentante, in eminentiorem puppis locum ascendit, et manu contra hostes elevata, ne ultra veniant, ne nobis nocendi potestatem habeant, ex auctoritate Dei matrisque sanctæ Mariæ fortiter adjuvanda prohibet et interdicat. Et, o mira divinæ virtutis potentia! mox ut verba complens signum crucis de eodem phylacterio contra hostes fecit, dicto citius, vento vehementi et contrario, navis eorum impulsâ retro propellitur, malus navis eorum frangitur, parsque ejus super unum ex ipsis decidens, eum exterebrat, et in mare mortuum præcipitat.

Jesu pie, Jesu bone, quæ nobis tunc adfuit lætitia et exultatio, quando concidisti saccum perturbationis nostræ, et circumdedisti nos lætitia misericordiae tuæ! (*Psal.* xxix, 12.) Quantas tibi protinus, Matrique tuæ Dominæ nostræ laudes erepti de morte persolvimus! Ventus siquidem, qui hostibus nostris erat **536** contrarius, nobis factus est prosper et salubris, ita ut cum gaudio recalescentes canticum Moysi tam celeriter nos transvehi miraremur. Brevis itaque mora interposita læti ad portum pervenimus, disponentes partem pecuniæ reddere negotiatoribus;

(54*) Videsis (*Patrologiæ nostræ* t. CL, col. 625) animadversiones nostras ad lib. B. Lanfranci De ce-

quam ipsi timore mortis Domine nostrae donantes super ejus feretrum posuerant, imo turbati projece- rant. Sed illi mox ut litus attingentes viderunt se necis evasisse periculum, pristini metus obliti, sine nostra licentia unusquisque sacculum suum et marsupium assumpsit, Dominaeque nostrae solo verbo gratias agentes, nihil ei reliquerunt.

CAP. V. — *De vindicta super negociatores facta apud Dobras.*

Quam tamen exinde vindictam Matri suae iudex justus fecerit Filius suus, audiant omnes qui, sua Deo dantes, rursus ea auferunt. Cum enim tota pene Anglia circumta, maximos lanæ acervos emendo pecuniam suam expendissent, ipsaque lana quamdam magnam domum super litus maris, quod Dobras (*Douvres*) dicitur, sitam replessent, ecce nocte transitus sui diem præcedente subito incendio domus eadem cum tota lana cremata est; sicque illi, omnibus amissis pauperes effecti, sero poenitentes doluerunt se injuriam fecisse Reginae coeli.

CAP. VI. — *De muliere parturiente liberata Cantuariæ.*

Nos itaque non ex umbra mortis, sed ex ipsis faucibus ejus, ut nobis visum est, liberati, gratiarum laudes Domine nostrae referentes, assumpto ejus feretro atque reliquiis Cantuariam venimus, ubi tunc erat archiepiscopus domnus Guillelmus nobis notissimus, quoniam jam dudum pro audientia lectione magistri Anselmi Laudunum petens, multis diebus in episcopi domo manserat, ibique filios Radulphi cancellarii regis Anglorum docuerat. Hic ergo cum ingenti gaudio nobis occurrens, honorificentissime nos cum monachis Sancti Augustini suscepit, et quoad voluimus benigne retinuit. Et ecce matrona quaedam ejusdem urbis ditissima, jam per octo dies nimio partus dolore cruciata, omnino fuerat desperata, ita ut de solo ejus funere tractaretur. Hæc audiens adventum nostrum misit ad nos virum suum, quærentem si quis nostrum sciret aliquam pariendi medicinam. Tunc Boso presbyter, cui præcipue cura reliquiarum servandarum commissa fuerat, consuluit ei ut conjugem suam exhortaretur veracem peccatorum suorum confessionem presbytero suo facere, deinde ex lympha qua reliquiae lotæ forent fideliter bibere. Rediens maritus quæ invenerat conjugi retulit. Sed illa, quæ jam penitus non solum loquelam, verum etiam memoriam pro doloris nimietate perdiderat, auxiliante Deo protinus ex ipso calore fidei aliquantulum roborata et recreata, venienti presbytero peccata sua confiteri curavit, deinde subjunxit eandem nocte sibi in visu quamdam speciosissimam Dominam de Francia venientem apparuisse, et ut peccata sua veraciter confiteretur præcepisse sicque se sanandam fore promisisse.

Cum hæc presbyter post confessionem auditam ad nos veniens retulisset, illico nos ab ejus marito ro-

gati, et pro relatione presbyteri de futura ejus sospitate certificati, cum reliquiis ad lectum decubentis venimus, easque coram ipsa lavantes, et aquam lationis ei potandam tradentes, continuo discessimus. Et ecce priusquam ad ecclesiam reversi essemus, nuntius post nos accurrens, eam peperisse et sanatam esse retulit. Unde tam ipsa quam maritus ejus exultantes, multa munera et ornamenta Domine nostrae contulerunt; post reditum etiam nostrum vestimenta pretiosa sacerdotalia Laudunensi ecclesiae ipsa transmisit.

Hoc autem probatissimum apud nos erat nullum omnino posse sanari, nisi esset de ipso episcopatu in quo eramus, providente, sicut credimus, Domina nostra ne aliquis ignotus æger de longinquis partibus adveniens diceretur spe quæstus a nobis pretio conductus esse, vel ipse pro accipienda pecunia advenisse, sicque sermonibus imperiti vulgi viliores redderentur. De illis etiam, qui erant ex ipso episcopatu, nemo curabatur, nisi prius peccata sua presbytero suo confiteretur, si tamen ætatis esset idoneæ. Quod si infantulus erat, admonebantur parentes vice puerorum facere confessionem.

CAP. VII. — *De cæco illuminato apud Wintoniam.*

Postmodum ad urbem Wintoniensem venientes, et honorifice ab urbis ipsius episcopo suscepti, per octo dies ibi mansimus, in quibus plurima fieri miracula vidimus. Erat in eadem civitate miles quidam honorabilis, nomine Radulfus, cognomento Buarius, pincerna regis Anglorum, 537 qui jam per octo annos oculorum lumen amiserat, unde et a rege pro ipsa cæcitate filiiis suis officium suum reddi impetraverat. Hic ergo in die Ascensionis Dominicæ comperitis miraculis quæ fiebant, ad feretrum se fecit adduci, peccatorumque confessione presbytero suo facta (55), lotarum reliquiarum aquam fideliter bibit, et oculos suos ex ea fecit lavari. Episcopo itaque majorem missam in ecclesia pro tanta solemnitate celebrante, cum post evangelium sermo finitus fuisset, rogante populo, cum reliquiis de ecclesia exivimus, ne molestiam episcopo faceremus. Cum vero in platea coram ecclesiae janua rursus sermo fieret et episcopus canonem inciperet, subito idem Radulfus ad reliquias pro foribus ecclesiae positas lumen recepit, Deumque et sanctam ejus Matrem cum clamore laudare coepit. Quod miraculum in tanta veneratione est habitum ut quinquies ipsa die reverteretur populus ad audiendum verbum, et honorandas reliquias oblationesque repetendas.

CAP. VIII. — *De alio infirmo ibidem curato.*

Erat in eadem urbe quidam ditissimus Gualterus, cognomento Kiburs, qui jam sex annis infirmitate gravissima sic depressus fuerat ut nunquam de lecto surgere potuerit. Auditis ergo miraculis Domine nostrae, per internuntios a nobis poposcit auxilium. Ipse enim cum alia infirmitate etiam fluxu ventris adeo laborabat ut nec etiam competenter in

(55) Nota diversis in locis semper presbytero dicuntur peccata confessa.

lecto deferri posset. Mandavit itaque ei Boso presbyter ut peccatorum suorum veram confessionem presbytero suo faceret, et quia non solum prius, sed etiam in ipsa ægritudine dicebatur multoties usuras a debitoribus accepisse, promitteret Deo se nunquam ulterius eas sumpturum, et de acceptis congrue debitoribus satisfacturam. Obedivit ille; deinde ut cum reliquiis iremus ad eum humiliter rogavit, quoniam ipse ad nos non poterat deferri. Missi sunt tres ex nostris Boso presbyter, Robertus et Bonifacius. Venerunt ad eum, reliquias coram eo et in aqua laverunt, et ex ea potum illi dederunt, ipsumque ea resperserunt. Mirum dictu! Qui sex annis in lecto decubuerat, illico sanus surrexit, et exsiliens ad Dominæ nostræ feretrum gratias agens cucurrit.

Tribus clericis qui ad eum ierant tres annulos aureos dedit, coram feretro tres scyphos argenteos, multamque pecuniam, et alia ornamenta obtulit. Quæ cum in platea publice prolata nonnulli videntes, pro multitudine divitiarum ejus dicerent eum pauca obtulisse, nam ferebatur plusquam tria millia libras Anglicæ monetæ in thesauro ejus repositas esse, respondebat ille se ad præsens nolle amplius dare, donec usuras, quas a debitoribus suis acceperat, redderet, sicut Deo promiserat. Unde protinus per totam urbem fecit clamari ut qui ei usuras dederat veniret, et sua reciperet. Quanta tunc ibi fuerit vox lætitiæ et laudationis, dicentibus universis per Dominam nostram sanctam Mariam alterum Wintoniæ repræsentatum esse Zachæum, et plus de usurarum redditione animæque ejus salvatione quam de corporali curatione Deum laudantibus; nec ipse Tullius, si adfuisset, explicare digne potuisset.

CAP. IX. — De duodecim infirmis ibidem curatis.

Plures alii etiam infra octo dies, quibus in eadem urbe Wintoniensi mansimus, curati sunt infirmi, quod propter tædium auditoribus removendum, singillatim enumerare prætermisimus. Hoc tantum fidenter asserimus, palam et publice duodecim sanatos fuisse, quorum alii surdi, alii claudi, quidam cæci, quidam fuerant muti. Quique omnes aut de ipsa civitate, aut de circumjacenti erant regione; ideoque cunctis fuerant noti.

CAP. X. — De puella infirma curata apud Christikeram.

De Wintoniensi civitate venimus ad villam quæ dicitur Christikerca, id est, *Christi Ecclesia*, ubi in octavis Pentecostes annum festum, et conventus celeberrimus solebat esse negotiatorum. Appropinquantes ergo eidem villæ, tanta subito tamque vehementi depressi sumus inundatione pluviae, ut nunquam antea nos similem vidisse meminerimus. Ecclesiam ipsius oppidi decanus quidam cum duodecim canonicis tenebat, qui rogantibus nobis ut susciperemur, respondit ecclesiam illam necdum ex integro fore constructam, ideoque nos non recipiendos, ne solitam amitteret negotiatorum oblationem. Vix tamen nobis concessit ut, donec nimietas pluviae

cessaret, feretrum Dominæ nostræ super quoddam minus altare poneretur, in remota ejusdem ecclesiæ parte. Sed cum videret quosdam negotiatorum qui miracula Wintoniæ gesta audierant, feretrum Dominæ nostræ cum oblationibus expetere, et majus altare dimittere, felle commotus iracundiæ, jussit illud de ecclesia ejici. Ejecto feretro, non est facile dictu quantam anxietatem patiebamur, quoniam et immensitas pluviae, tam nos quam equos nostros adhuc vehementer deprimebat, et tota villa negotiatoribus repleta, nusquam nobis hospitandi locus patebat.

Sed in tanta miseria citius nos respexit Dominæ misericordia. Nam matrona quædam calamitati nostræ compatiens, virum suum exorat ut deum novam quam ædificaverat, nanque [f., eamque] negotiatoribus pro duobus marcis locaverat, coelesti Reginæ quæ a decano de ecclesia expulsa fuerat, ipsa die commoet et in ea tam ipsam quam clericos ejus sequenti nocte hospitari permittat, negotiatoribusque mandat ut interim sibi aliud hospitium quærant. Annuit maritus conjugis precibus, nosque jam pene pluviae vehementia madefactos et deficientes in domum suam novam suscepit, vestesque nostras luto perfusas ablui fecit et exsiccare; feretrum et reliquias Dominæ nostræ competentiori loco decenter cortinis exornato collocat; deinde nobis omnem hospitalitatis humanitatem exhibere curat.

Unus ex negotiatoribus tres campanas, quas venales habebat, ad domum ejusdem laquearia suspendit, earumque sonitu convocat socios, et locum ascendens eminentiorem, quomodo decanus feretrum nostrum de ecclesia sua ejecerit refert, et ut nullus eorum ad ipsam ecclesiam eat, sed omnes potius ad hospitium nostrum divinum officium audituri conveniant exhortatur. Postremo cuncti, pariter congregati, unanimiter edictum proponunt ut, si quis negotiatorum ecclesiam ingrederetur, quinque solidos sociis persolveret. Erat autem tunc Sabbatum ante octavas Pentecostes.

Tantam itaque hospitis nostri benevolentiam protinus ostendit Domina nostra se gratanter recepisse. Habebat siquidem idem hospes noster prope oppidum unam domum, in qua boves ejus et pecora servabantur, ibique manebat quidam pauper rusticus, eisdem pecoribus custodiendis deputatus. Hujus rustici filia, puella parvula, tortum pedem a nativitate habebat, ita ut calcaneus in anteriori parte, digiti vero pedis in posteriori positi essent. Rogati ergo ab hospite nostro ut de aqua reliquiarum lotarum ejusdem puellulæ pes debilis contingeretur, fecimus eam adduci. Bibit ex aqua ipsa, pesque ejus ex ea lotus est. Vigilavit coram feretro illa nocte. Mane autem facto, dum more solito missam coram feretro in eadem domo solemniter cantarem (aitare siquidem portatile, et omnia missæ necessaria nobiscum ferebamus) ecce puellula sanata, pedem

suum rectum omnibus ostendit, dominosque suos, A
qui nos benigne receperant, magnifice lætificavit.

CAP. XI. — *De incredibili vindicta Dei ibidem
facta.*

Post prandium eadem die Dominica, licentia ab
incolis accepta gratiarumque actione pro beneficio
eorum illis reddita, de oppido exivimus. Sed non
distulit justus Judex Matri suæ factam injuriam vin-
dicare. Vix enim dimidio stadio procul recessera-
mus, cum ecce post nos cum clamore cursores super
equos adveniunt, et ut ardenti villæ succurramus
exorant. Respicientes post tergum, videmus totam
villam succensam cremari. Interrogantes vero quo-
modo id contigisset, audivimus ab eis draconem de
proximo mari egressum, nobis discedentibus in vil-
lam advolasse, et primitus ecclesiam, deinde quas-
dam domos flamma, quam ex naribus suis emittebat,
succendisse. Quod audientes et humana curiositate
tantum prodigium videre sitientes, deputatis feretro
idoneis custodibus, velociter super equos ad vicum
recurrimus cernimusque draconem incredibilis lon-
gitudinis quinque capita habentem, per nares flam-
mas sulphureas emittentem, et de loco ad locum
volantem, domosque singillatim succendentem. Re-
deuntes vero usque ad ecclesiam jam eam invenimus
concrematam, et sic incredibiliter, ut non solum
ligna, sed et ipsi parietes, imo maximi lapides, ipsa-
que altaria in favillam et cinerem funditus essent
redacta, ita ut omnibus inspicientibus stupor exinde
mirabilis incuteretur.

Decanus vero ubi vidit domum suam et ecclesiam
succensam, vestes et suppellectilem suam festinan-
ter colligans et circumligans ad navem, quæ in pro-
ximi maris littore defixa erat, fecit deferri, sperans
ea ibi ab igne posse salvari. Sed draco protinus, ac
si propter hoc solum venisset, navem volatu petens,
cuncta quæ in ea erant succendit, deinde, mirum
dictu et incredibile auditu! ipsam quoque navem
simul cremavit. Ad domum quoque hospitis nostri
venientes, et quomodo se haberet scire volentes,
invenimus eum, salva domo, et omnibus quæ habe-
bat, exultantem, suamque liberationem bonæ ho-
spitæ suæ cœli Reginæ deputantem. Non solum vero
ipsa domus ejus, in qua hospitati fuimus, sed et alia
procul posita, in qua pecora ejus servari diximus,
mansit illæsa, ita ut de omnibus rebus suis nihil
omnino perdidit. Negotiatores etiam, qui multam
nobis impenderant benevolentiam, ita superna fovit
gratia ut aut nihil aut parum de rebus suis amise-
rint. Quia enim ibidem consuetudo erat uno tantum
die durare nundinas, finito prandio jam omnes sar-
cinas suas collegerant, et circumligatas antequam
draco veniret reposuerant. Terrorem tamen maxi-
mum illis incussit aspectus draconis, ita ut eos cur-
sim per diversa videremus fugientes. Decanus vero
ille, qui feretrum Dominæ nostræ de Ecclesia ejece-
rat, sera motus pœnitentia, nudis pedibus illud pro-
secutus est, et coram eo prostratus, judiciumque Dei

justa protestatus, quod male gesserat, sibi indul-
geri exorabat.

539 CAP. XII. — *De infirmis septemdecim sanatis
apud Essecestram.*

Inde venimus ad urbem quæ dicitur Essecestra,
ubi erat Robertus archidiaconus, qui diu manserat
Lauduni pro audienda lectione magistri Anselmi.
A quo gratantissime suscepti mansimus ibi per
decem dies. In quibus miracula plurima contigerunt,
quorum præcipua et excellentiora fuerunt de
septemdecim infirmis curatis, quibusdam cæcis,
aliis surdis, mutis et claudis. Contendebant cives
mirabiliter quis eorum nos hospitio susciperet, vel
quis susceptis necessaria procuraret. Erat ibi qui-
dam infirmus qui jam per viginti quatuor annos ad
portam templi recubuisse jugiter in lecto ferebatur,
ita ut nusquam ire posset, nisi a duobus portare-
tur. Hic, septimo die adventus nostri consilium a
nobis quærens, confessus est peccata sua, bibit ex
aqua lavationis reliquiarum et ex ea lotus obdor-
mivit. Protinusque, mirabile dictu! sanatus ex
integro, exsiluit de grabato, in quo tantopere ja-
cuerat, et videntibus cunctis ad feretrum currens,
et coram eo stans in voce exultationis et confes-
sionis, Deo et piæ Matri ejus gratias referebat.

CAP. XIII. — *De Glutino contracto curato in epi-
scopatu Salesberiensis.*

Erat ibi et alius contractus, nomine Glutinus,
qui merito sic vocabatur, quoniam toto corpore sic
erat conglutinatus, ut calcanei natibus, et tibiæ
dorso inhærerent, ita ut velut in unum globum re-
ductus, faciem assidue super genua teneret. Hic
ergo, cum peccata sua confessus et aqua lavationis
reliquiarum lotus, intra decem dies quibus ibi man-
simus non curaretur, mirantibus nobis et unde
esset quærentibus, profitetur se non esse de ipso
episcopatu, sed de Salesberiensis. Protinus a nobis
acriter objurgatus cur tentasset ibi sanitatem asse-
qui, quam certum et probatum erat nulli extra
episcopatum suum donari, cum lacrymis et nimio
ejulatu cœpit nos miserabiliter adjurare ut, pro Dei
sanctæque Matris ejus amore, ad ipsam urbem Sa-
lesberias proficisceremur.

Tam ipsius ergo quam totius plebis id ipsum ex-
orantis satisfaciens precibus, post decem dies
egressi de Essecestra, et retrogradum iter arripien-
tes, ad ipsam urbem tendere cœpimus. Et ecce
ipse itineris peritus vehiculo sedens jam processe-
rat, et in ipso principio episcopatus nos operieba-
tur. Vix autem nobis ingressis primum stadium
episcopatus, ecce ipse qui præcesserat, cum vehi-
culo occurrit; statimque velut Domina nostra
nolente eum ulterius fatigari, perfecte curatus de
curriculo exsilivit, et omnibus qui undique cernên-
tibus confluebant, ad feretrum gratias agens in me-
dia via cucurrit. In hoc revera probatum est illud,
quod supra diximus, nullum extra suum episcopa-
tum potuisse sanari. Inde ergo, sicut dispositum
fuerat, ad ipsam urbem Salesberias pervenimus.

ubi honorifice suscepti sumus ab episcopo ipsius urbis, pro notitia magistri Anselmi, quoniam cognati ejus Alexander et Nigellus ad scholam ejus diu manserant Lauduni.

CAP. XIV. — *De febricitante curato apud Wiltoniam abbatiam sanctimonialium.*

Postea venimus ad quamdam abbatiam sanctimonialium, quæ vocatur Wiltonia, ubi nobis ostenderunt sepulturam venerabilis Bedæ presbyteri, egregii doctoris; prope quem sepulta est inclyta versificatrix, quæ proprio nomine vocata est Murier. Quidam ex longo tempore febricitans jacebat ad sepulcrum venerabilis Bedæ presbyteri, ubi quamplures consueverant sanari. Eadem nocte adventus nostri apparuit ei in somnis Murier illa versificatrix, dicens ei: Non potes hic modo per Bedam sanari, quoniam beata Domini Mater ad nos descendit. Quod cum nobis in crastino retulisset, et ex aqua reliquiarum lotarum bibisset, illico sanatus est. Reversi sumus per Essecestram, non tamen introivimus urbem, quanvis a multis rogaremur, ne viliores essemus, quoniam jam decem diebus in ea manseramus.

CAP. XV. — *De puella cæca illuminata apud Danavexeriam.*

Exinde venimus in provinciam quæ vocatur Danavexeria, ubi ostenderunt nobis cathedram, et furnum illius famosi secundum fabulas Britannorum regis Arturi, ipsamque terram ejusdem Arturi esse dicebant. Ibi nos plurimum honoravit quidam clericus nomine (56) Agardus, qui jam diu Lauduni manserat, quique postmodum in Northmannia factus est episcopus urbis Constantiniensis. Dum ergo ibi essemus, puella quædam fere decennis, nomine Kenhellis, cæca a nativitate, in villa quæ Bomine **540** vocatur, ad feretrum venit, et lota oculos ex aqua reliquiarum lumen recepit.

CAP. XVI. — *De surdo ibidem sanato.*

Sed et juvenis quidam in eadem villa surdus a nativitate ad feretrum venit, et lotus aures aqua reliquiarum protinus audivit. Quidam etiam vir ibidem manum aridam habens, coram feretro pro sanctitate recipienda vigilabat. Sed sicut Britones solent jurgari cum Francis pro rege Arturo, idem vir coepit rixari cum uno ex famulis nostris, nomine Haganello, qui erat ex familia domni Guidonis Laudunensis archidiaconi, dicens adhuc Arturum vivere. Unde non parvo tumultu exorto, cum armis ecclesiam irruunt plurimi, et nisi præfatus Algardus clericus obsitisset, pene usque ad sanguinis effusionem ventum fuisset. Quam rixam coram feretro suo factam credimus Domine nostræ displicuisse, nam idem vir manum habens aridam, qui pro Arturo tumultum fecerat, sanitatem non recepit.

CAP. XVII. — *De puella curva apud castrum Bannistaplum curata.*

Post hæc venimus ad castrum, quod dicitur Ban-

nistaplum, ubi manebat quidam princeps, nomine Joellus de Totenes, cujus uxor erat germana Guermundi de Pinkeni (*Pequigny*). Hic ergo partim pro conjugis suæ notitia, quæ de Ambianensi erat religione, unde et nostra videbatur esse comprovincialis, magis autem pro miraculis quæ per Dominam nostram facta didicerat, gratantissime nos suscipiens, per triduum secum retinuit, scyphumque argenteum, et calicem pretiosum, nec non et cortinas, aliaque ornamenta, quæ adhuc in Laudunensi servantur ecclesia, sed et equum, qui ea deferret, dedit, multaque alia; quindecim libras Laudunensis monetæ valentiâ superaddidit. Cujus devotionis quasi cita remuneratrix volens esse Domina nostra, evidens ibi miraculum ostendit. Puella namque duodenis in ejus domo manebat, adeo toto corpore incurvata ut nusquam ire valeret, nisi quod solummodo cum scabellulis rependo per terram se trahebat prout poterat. Hæc ergo ad feretrum adducta, peccata confessa, aqua reliquiarum lota, quandiu ibi fuimus non est curata, sed cum jam nobis discedentibus cum magno fletu clamaret, Heu! piissima Domina sancta Maria, ergone sic discedes, et me non curatam relinques? protinus videntibus cunctis sanata, projectis scabellulis exsiliens stetit, et ad feretrum gratias agens cucurrit.

CAP. XVIII. — *De monacho claudo ibidem curato.*

Monachus etiam quidam religiosus de charitate ibidem manebat, in cella quam præfatus princeps Joellus ædificaverat, qui jam per biennium morbo insanabili, quem medici sciam vocant, adeo laboraverat ut nusquam nisi claudicando et baculo substando posset incidere. Hic ergo per totum triduum nobis in eadem ecclesia remorantibus pro posse suo dulcissime serviens et ex aqua lotarum reliquiarum lotum morbi super femur lavans, quandiu ibi fuimus non est curatus; sed, cum jam de castro egressi licentiam a populo gratias agentes peteremus, et ipse nos cum baculo claudicando prosequeretur, repente curatus baculum projecit, et ad feretrum cursim veniens, videntibus cunctis libenter, et hilariter illud amplexando deosculatus humerum supposuit, et ex una parte longius nobiscum deportavit.

CAP. XIX. — *De alio claudo curato apud castrum Totenes.*

Post hæc ad præfati principis Joelli castrum venimus, quod Totenes dicitur, deducentibus nos quibusdam ex hominibus ejus, ubi honorifice a quibusdam monachis suscepti triduo ibi mansimus. Quidam ergo senex illic manebat a nativitate claudus, et omnibus notus, ut pote præpositi ejusdem castri germanus. Hic, auditis miraculis quæ fiebant, cum fide et multa devotione ad feretrum venit, et ex aqua lavationis reliquiarum bibens, eaque lotus protinus coram populo est erectus. Quod miracu-

(56) Algarus vocatur in Gallia Christiana.

lum in tanta veneratione est habitum ut confestim germanus ejus ipsius castrum præpositus ad feretrum quadraginta solidos Anglicæ monetæ obtulerit, infinitusque populus post eum multa addiderit.

CAP. XX. — *De mirabili vindicta ibidem facta super eo qui se suspendit.*

Sed ecce terribile miraculum sequitur, quod a tempore Judæ proditoris raro contigisse legimus. Tres siquidem juvenes ejusdem territorii, carnis consanguinitate ad invicem propinqui, videntes tantam pecuniam ad feretrum deferri, detrahere nobis cœperunt, dicentes nos quæstus causa magicis artibus talia facere miracula. Quorum unus alios duos exhortatur ut secum ad feretrum eant, simulantesque se illud osculari, **541** de nummis super altare positis ora sua lambendo repleant. Abnuentibus illis tantum facinus perpetrare sanctamque Domini Matrem offendere, perfidus ille cœpta persistens in malitia, dimisso foras equo cui sedebat, ecclesiam intravit, ad feretrum venit, simulansque se illud veneranter deosculari, de acervo nummorum quantum potuit ore rapuit, et protinus exivit, conscensoque equo socios qui eum præstolabantur repetens, nummos quos rapuerat ostendit, usque secum ad proximam tabernam irent potatum invitavit. Respondentibus illis se quidem cum eo ituros, sed de tali furto non bibituros, miser ille tabernam introiit, et, prout libuit, satiatus exiit. Postea illi duo ad populi conventum redeunt; infelix vero ille, conscenso equo, cœlesti vindicta eum persequente, proximam silvam, quæ vix dimidio milliario procul erat, expetiit, restequæ linea collo suo circumligata, in unius arboris ramo se suspendit. Equus cui insederat, vacuus ad populum rediens, mirum intuentibus stuporem præbuit. Statim præfati duo juvenes, comparis sui equum recognoscentes, et quid ei contigisset admirantes, sed nescientes equi vestigia, perscrutando et cursim prosequendo ad silvam celeriter pervenerunt, eumque reste suspensum, et jam mortuum invenerunt. Deponentes autem eum, et marsupium, quod ad ejus balteum pendebat, solventes, nummos quos rapuerat, adhuc recenti saliva oris ejus infectos, reppererunt. Quod protinus cum maximo luctu ad feretrum reportantes super altare reposuerunt, terræque prostrati, et pro defuncti cognati sui anima misericordiam sanctæ Dei Genitricis implorantes, coram universis facinus quod miser perpetraverat retulerunt. Videres populi catervas audito tanto scelere stupentes, et pro tam celeri vindicta pectora sua tundendo ubertim lacrymas emittentes.

CAP. XXI. — *De liberatione clericorum per sanctam Mariam apud castrum Bristolth.*

Inde venimus ad fortissimum illud castrum, quod vocatur Bristolth, quod magno flumine circumdatur, per quod maritimas naves de Ibernica insula variis mercibus onustas, tunc quam plurimi nego-

tiatores illuc adduxerunt. Nos ergo a clericis ejusdem castrum gratanter suscepti, audientesque naves multas advenisse, gavisique nos emendarum novarum vestium opportunitatem invenisse, ad portum descendimus, navesque introgressi, tantam varietatem diversarum mercium diligenter et avide, utpote novitatis videndæ curiosi, perspiciebamus. Quod cernens hospes noster, innotuit nobis consuetudinem Hibernentium negotiatorum esse ut ignotos homines incaute naves suas introgressos, subito et improvise, navibus a littore propulsis, ad exteras nationes transvehant, et barbaris vendebant, monuitque ut ab eorum insidiis caveremus. Sed, cum ejus monita parvipendentes, rursus naves frequentare non omitteremus, ecce benigna Dei Genitricis provisione, sequenti nocte non dormiendo, sed vigilando, commonitus est idem hospes noster nobis dicere ne ulterius naves illas ingrederemur, quoniam, si quis illa die aliquam illarum intraret, absque omni dubio se protinus transducendum et barbaris sciret esse vendendum. Quod cum nobis mane facto jurejurando notificasset, nos credentes quod verum erat, misericordia scilicet Dominæ nostræ nos fuisse præmonitos, ad naves ulterius non ascendimus, sed emptis necessariis discessimus.

CAP. XXII. — *De puero sanato apud Begeam civitatem.*

Inde venimus ad urbem, quæ Begea (*Belga*) vocatur, et honorifice ab episcopo clericisque ac monachis suscepti sumus. In ipsa autem urbe sunt balnea calida, quæ ab aliis thermæ vocantur. Puer quidam duodenis, eadem die adventus nostri lavandi causa cum sociis suis easdem thermas ingressus, sed minus caute sibi providens, aquæ calentis vehementia depressus, usque in profundum thermarum est submersus. Unde tamen a parentibus extractus et cum luctu domum relatus, vitalem spiritum jam funditus emisisse a multis dicebatur. Sed auditis miraculis Dominæ nostræ, ad ejus feretrum cum multa fidei devotione eum detulerunt. Nos ergo videntes corpus jam refrigeratum, duos ignes fieri, et in medio eorum propter recipiendos calores illud suspendi, ita ut caput inferius, pedes vero penderent superius, deinde os ejus aperiri lignumque parvum inter superiores et inferiores dentes poni fecimus. Quo facto, et multa aquæ abundantia evomita, corpus jam sufficienter calefactum deponitur, et ad feretrum deportatur, aqua lotarum reliquiarum abluitur, in ore etiam ejus aliquantulum ex ea distillatur. Nec mora, ecce puer, Deo miserante, non solum spiritu recepto, sed etiam integrâ sanitate subsecuta, lætus cum parentibus suis domum rediit.

Multa sunt et alia miracula, quæ in Anglia fecit Domina nostrâ, nobis cernentibus, quæ singulatim facile non posset explicare cujuslibet facundia. Hæc vero de pluribus **542** pauca narrasse sufficiat, quæ, teste Deo ejus Filio, sine ulla falsitate retuli-

mus narratione veracissima. Nunc vero rogamus vos sicut fratres et dominos, atque concanonicos nostros, quorum præcepto mare transeuntes, plurimos in itinere labores pertulimus, ut eorum animas, qui vobis per nos suas transmiserunt eleemosynas Domino præque Genitrici ejus commendetis, et omnium bonorum quæ in ecclesia Laudunensi fiunt, vel deinceps fieri contigerit, eos participes esse concedatis. Centum siquidem et viginti marcas;

A exceptis cortinis; et aliis ecclesiasticis ornamentis, ex Anglia nobis attulimus, et qui feria secunda ante ramos Palmarum a vobis discessimus, ecce nunc duobus diebus ante Nativitatem Domine nostræ revertimur ad vos, cum gaudio, laudantes vobiscum Jesum Christum Dominum nostrum ejus Filium; Regem regum, et Dominum dominantium, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum.

CAPITULA LIBRI TERTII.

- CAP. I. De multitudine populi ad dedicationem ecclesiæ Laudunensis
 CAP. II. Quomodo dominus Bartholomæus episcopus dominum Norbertum invenerit.
 CAP. III. De ecclesiola Sancti Martini Laudunensis, et quomodo Bartholomæus episcopus Norbertum per plurima loca duxerit.
 CAP. IV. Quomodo Præmonstratensis ecclesia incepta sit.
 CAP. V. Quomodo Walterus factus sit abbas ecclesiolæ Sancti Martini Lauaunensis.
 CAP. VI. Quomodo Præmonstratensis ecclesiæ dominus Hugo præfectus sit.
 CAP. VII. Multiplex commendatio domni Norberti.
 CAP. VIII. Quomodo episcopatum Cameracensem renuerit.
 CAP. IX. Quomodo Magdeburgensis archiepiscopus factus sit.
 CAP. X. Immutatio ecclesiæ Præmonstratensis, et melioratio.
 CAP. XI. De constructione Fuisniacensis cœnobii.
 CAP. XII. De constructione Spinetensis.
 CAP. XIII. De constructione Valclarensis.
 CAP. XIV. De constructione Tenoliensis ecclesiæ.
 CAP. XV. De constructione Claresfontensis.
 CAP. XVI. De constructione Cuissiacensis.
 CAP. XVII. De constructione cœnobii feminarum quod dicitur monsteriolum.
 CAP. XVIII. De domno Simone abbate Sancti Nicolai.
 CAP. XIX. De Domno Gilberto abbate Sancti Michaelis.
 CAP. XX. De domno Anselmo abbate Sancti Vincentii.
 CAP. XXI. Quomodo idem Anselmus Romæ in episcopum Tornacensem electus sit.
 CAP. XXII. De correctione Abbatis sancti Joannis, et Drogonis abbatis institutione.
 CAP. XXIII. De Balduino abbate loci ejusdem.
 CAP. XXIV. Quam ditata sit major Ecclesia sanctæ Mariæ sub Bartholomæo Pontifice
 CAP. XXV. De Guidone Catalaunensi episcopo.
 CAP. XXVI. De Theodorico Ambianensi.
 CAP. XXVII. De muliere ab incendio liberata Civiaci.
 CAP. XXVIII. De furto Anselmi.

LIBER TERTIUS.

543 CAP. I. — De multitudine populi ad dedicationem ecclesiæ Laudunensis.

Opitulante ergo divina clementia, ex oblationibus fidelium per Franciam et Angliam collectis, in tantum ecclesiæ nostræ opus prosperatum est ut sequenti anno completa ædificationis restauratione dedicaretur. Anno siquidem ab Incarnatione Domini millesimo centesimo duodecimo, feria quinta paschalis hebdomadæ, præfata ecclesia combusta fuerat, (57) quo die etiam dominus Gualdricus episcopus Laudunensis crudeliter interfectus est in domo sua, cum quibusdam ex hominibus suis, successitque ei in episcopatu dominus Hugo; qui, cum vix octo mensibus supervixisset, eo defuncto electus est ad

B pontificatum, ut suprascriptum est, dominus Bartholomæus. Hic episcopus consecratus adeo templum Domine nostræ studuit accelerare, ut post duos semi-annos incensionis ejus, rursum fieret sollemnis dedicatio ipsius, anno scilicet ab incarnatione Domini millesimo centesimo quarto decimo.

Placuit autem episcopo et canonicis, ut eodem die consecraretur quo celebris ejus dedicatio annis singulis observari consueverat, id est octavo Idus Septembris, tertio videlicet die ante Nativitatem Beatæ Mariæ. Ad quam dedicationem præfatus dominus Bartholomæus episcopus accersivit secum Radulphum Remorum archiepiscopum, Guillelmum Catalaunensem episcopum, Lisiardum Suessionen-

(57) Ita etiam Guibert. Vitæ lib. III, cap. 11.

sem, Godefridum Ambianensem, Hubertum Silvanectensem. Tanta vero plebis multitudo confluit ad ipsam dedicationem, ut ducenta millia diversi sexus et ætatis dicantur interfuisse; magna siquidem lætitia cunctorum cordibus inerat, quod post tantam ejusdem Ecclesiæ, imo totius Laudunensis urbis desolationem, in tam brevi spatio, id est infra duos semi-annos, de tanta tamque profunda tenebrarum et calamitatis voragine, tantum claritatis per Dei Genitricis misericordiam videbant resplenduisse fulgorem, ut ipsi quoque Ecclesiæ nostræ videretur non immerito posse coaptari illa prophetæ Aggæi sententia, quam de restaurando post Babylonis captivitatem in Hierosolymis templo quondam prophetavit, dicens: « Magna erit gloria domus hujus secundæ, plusquam prioris (Agg. II, 10). » Si enim diligens lector attentius inspicere velit, revera facillime poterit conjicere, post desolationis luctum, majorem gloriam et exaltationem in Ecclesia Laudunensi, quam prius fuerat, successisse.

Quis namque digne poterit referre quantum postmodum in episcopatu Laudunensi, et de ipso per totum pene terrarum orbem fulgor religionis et novi luminis refulserit? post paucos siquidem annos, ille novi luminis novæque conversionis, non solum interioris, sed etiam exterioris candoris novus inventor et inceptor, dominus scilicet Norbertus, de Lotharingia Franciam adveniens, divina præcedente et comitante gratia, in episcopatu Laudunensi primam illam vineam plantavit, quæ, in charitate radicata (Ephes. III, 17), et fundata jam implevit terram, extendensque palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines suas (Psal. LXXIX, 12), vino fortitudinis suæ, quod lætificat cor hominis (Psal. CXLIX, 4), jam ubertim inebriavit plures principes et iudices terræ, juvenes et virgines, senes cum junioribus (Psal. CXLVIII, 12), ita ut fortiter inebriati nihil aliud quærant, nisi laudare nomen Domini, et cantare ei canticum novum, quoniam veterem hominem cum artibus suis exuentes, et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes (Ephes. III, IX), carnales illecebras funditus abjiciunt, et quasi de aqua in nuptiis a Domino in vinum conversi (Joan. II, 9), quæ retro sunt obliviscuntur, et ad ea quæ ante sunt extenduntur (Phil. III, 13); sicque licet in terris corporaliter consistant, tamen quæ sursum sunt sapiunt, non quæ super terram (Col. III, 1), dicentes cum Apostolo: « Nostra autem conversatio in cœlis est, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens (Phil. III, 20): » cœlestibusque Seraphim mente conjuncti, solo Christi jugiter ardent amore, cui corpora etiam sua exhibent hostiam viventem, sanctam, Deo placentem (Rom. XII, 1), candorem virtutum, quo intrinsecus nitent, etiam in exteriori veste præferentes. Hujus tam sublimis et gloriosæ institutionis, præfatum Bartholomæum episcopum fuisse consortem et participem, ex sequentibus facile poterit agnosci.

A CAP. II. — 544 Quomodo dominus Bartholomæus episcopus dominum Norbertum invenerit.

Paschali siquidem papa Romæ defuncto, cum Joannes cardinalis ei succedens Gelasius dictus fuisset, et in Franciam venire volens apud Cluniacum vitam terminasset, cardinales, qui cum eo venerant, et Romam pro electione faciendâ redire se non posse videbant, necessitate compulsi, protinus elegerunt ad sedis apostolicæ præsulatum e proxima civitate dominum Guidonem Viennensem archiepiscopum, virum nobilem et industrium, reginæ Francorum conjugis, scilicet Ludovici regis, patrum, eumque in eadem provincia papam consecrantes Calixtum appellaverunt. Hic ergo antequam Romam iret, in Francia generale concilium tenere voluit; universoque pene totius Occidentis episcopos et archiepiscopos, cum abbatibus et aliis ecclesiasticis personis ad urbem Remorum convenire præcepit; cui concilio etiam præfatus rex Francorum Ludovicus interfuit.

Hujus itaque concilii causa supradictus dominus Bartholomæus episcopus cum clericis suis et hominibus, Remorum urbem expetens, cum jam monasterium Sancti Theodoricæ præterisset, supra memoratum virum Norbertum cum duobus clericis non longe ab itinere sedentes conspexit. Audierat si quidem ante paululum idem Norbertus duas voces, sicut postea referre solitus erat, quarum prior ex una parte clamaverat: Hic est Norbertus et socii ejus; altera vero ex alia parte subjunxerat: Hic est Norbertus et socius ejus. Quod quid signaverit, posterius dicetur. His ergo duabus vocibus ex summitate aeris auditis, Norbertus stupefactus ex itinere declinavit, terræque cum duobus sociis suis residens attonitus circum circa prospiciebat. Nec mora, præfatus episcopus appropinquans, non sicut sacerdos vel levita, viso illo a latronibus vulnerato, præterivit, sed ab itinere divertens, benigne illos salutavit; deinde quinam essent interrogavit. Respondit Norbertus se de Lotharingia esse, et, relictis parentibus sæculique vanitate, religiosam vitam sequi proposuisse, hujusque religionis norma sedis apostolicæ consilio et auctoritate incipiendâ, jam per tres dies Remis demoratum fuisse, sed quia præ multitudine jugiter confluentium divitum nullus sibi ad papam ingressus patebat, tristem ac desperantem urbem digressum, quo diverteret nescire. Tunc nimia compassione permotus episcopus, hortatur eos ut secum Remis redeant, promittens quod eos ad papam introduceret. Quia vero pedites erant, præcepit hominibus suis de equis descendere, sicque faciens eos ascendere, et secum equitare, in itinere diligentius eos sciscitans, audit eundem Norbertum genere nobili ortum, in Ecclesia Coloniensi maximas divitias possedisse, sed paupertatem eligendo cunctas ex integro reliquisse.

Remis deinde pontifex perveniens ad papam ingreditur, modeste suggerit ei non esse bonum quod ipse Pater universalis Ecclesiæ existens, solis divi-

et præfatos scholasticos in multa penuria et necessitate reliquit. Tuncque primum vir Dei recordatus vocum quas prope Remorum urbem eum audisse supra diximus, et ipse intellexit, et domino episcopo sese super hoc consolanti exposuit, secundam vocem quæ clamaverat: Hic est Norbertus et socius ejus, hoc significasse quod ex duobus sociis qui cum eo venerant, unus solummodo esset remansurus, alter cum Juda exiturus. Et ipse quidem sic intellexerat.

Domnus autem Leonius abbas Sancti Bertini, vir religiosissimus, et tam gentilium quam divinarum litterarum peritissimus, nuper **546** hunc libellum legens protinus aliter interpretatus est illam vocem, mihi que ut ex parte sua sententiam suam hic ponerem præcepit, dicens, ex ipsa consideratione temporis et personæ appropinquantis palam intelligi posse quod Bartholomæum episcopum vox illa testata sit socium esse Norberti. Cum enim, inquit, tribus diebus Remis demoratus et papæ loqui non valens, tristis ac desperans de urbe exisset, et quid jam ageret vel quo verteret nesciret, nullamque consolationem præter Deum sibi habere videretur, nisi in duobus sociis suis, quos sibi indivisibiliter adhæsueros quocunque iret, confidebat, vox desuper ei sonuit: Hic est Norbertus, et socius ejus, ac si apertius ei dixisset: Noli desperare, vel in duobus tantum sociis tuis confidere quia ecce prope est episcopus, quem tibi Deus socium dedit, qui te secum reducens faciet papæ colloqui, qui in tribulationibus tuis consolator dulcissimus tibi erit, qui tibi sedem et ecclesiam in qua requiescas, et fructum facias, dabit. Hæc mihi scribere præcepit dominus Leonius abbas Sancti Bertini, et ego credens eum revera bene et fideliter intellexisse, libenter ei obedi.

CAP. V. — *Quomodo Walterus factus sit abbas ecclesiolæ Sancti Martini Laudunensis.*

Postmodum ergo videns episcopus in eodem loco Præmonstratensi jam non parvum numerum fratrum religiose viventium convenisse, rogavit dominum Norbertum, ut aliquos ex ipsis in supra scripta beati Martini ecclesiola, in qua ipse rogatus remanere noluerat, poneret, qui eam ad Dei honorem construere et augmentare studerent. Acquiescens ille precibus pontificiis, paucos ex fratribus suis ibi posuit abbatemque ejus virum religiosum dominum Gualterum præfecit. Cui Deus, orante, sicut credimus, beato Martino, tantam confestim gratiam contulit, ut de ipso quoque illud videatur posse dici, quod de sacra puella Ragueli, patri ejus angelus dixit: « Propterea nullus potuit habere eam, quoniam huic timenti Deum debetur conjux filia tua (Tob. VII, 12). » Similiter eam beati Martini ecclesiolam cum plures ab episcopo regendam suscepissent, nullusque eorum ibi proficere potuisset, huic abbati Gualtero, tam bona fortuna per divinam gratiam adhæsit ut infra duodecim annos plusquam quingentorum fratrum Deo servientium ibi conventus inveniretur.

A Unde non immerito dixerim eam illi a Deo reservatam.

Paupertatem tamen tantam in primis ibi sustinuit ut præter unum asinum, bürdinum nomine, nihil pene aliud haberent, quem in proximam silvam Vosagum mane ducentes, lignaque cæsa dorso ejus imponentes, Laudunum reducerent, et ex venditis lignis panem sibi emerent, multoties jam diu jejuni manentes, donec panis ille emptus post nonam eis deferretur. Ipsi tamen consolante abbate Gualtero in tanta penuria non deficientes, sed assidue Deo servientes, et manibus propriis laborando paulatim proficientes, ad tantam jam Deo donante proveci sunt abundantiam ut ex vineis suis tria millia modios vini frequenter habeant, et tam in terrarum et molendinorum quam et in pecorum possessione, cuncta pene Laudunensis episcopatus cœnobio præcellant. Charitatis et hospitalitatis tanta ibi affluentia reperitur ut propter hospitum assiduam susceptionem, propter pauperum quotidianam relevationem, mirum in modum videatur ibi Deus omnia multiplicare et augmentare, adeo ut jam inter præcipua et excellentia Franciæ monasteria computentur.

CAP. VI. — *Quomodo Præmonstratensi abbatiæ Dominus Hugo præfectus sit.*

Postmodum etiam in Præmonstratensi ecclesia dominus Norbertus abbas quidem esse noluit, sed illum ex duobus sociis suis, qui cum eo remanserat, nomine Hugonem, ejusdem loci abbatem constituit. Non solum autem virorum, sed etiam feminarum cœhortes idem Norbertus ad Deum convertere studuit, ita ut hodie in diversis ejusdem ecclesiæ locis plusquam mille videamus conversas tanto rigore et silentio Deo servire ut in districtissimis cœnobiis monachorum vix similem religionem possit aliquis invenire. Nec contentus fuit intra Laudunensis diocesis terminos fratrum suorum turmas coerceri, sed instar apum, quæ de vasculis in quibus mellificaverint exeuntes, ad alia loca mellificaturæ transvolant, etiam ipse diversa et deserta loca cœpit expetere directisque fratribus nova monasteria ædificare.

Constituit vero ex omnibus monasteriis, quæ vel in vita sua, vel post obitum suum institutiones ac regulæ suæ normam ac propositum sequerentur, universi abbates singulis annis in festo S. Dionysii ad primam matrem, de qua processerant, id est Præmonstratensem ecclesiam, quasi ad fontem **547** potaturi convenirent, et simul positi generale capitulum tenerent, ac si quid vel communiter, vel in aliquo forte corrigendum esset, ibidem corrigerent. Cum ergo necdum triginta anni transierint, ex quo dominus Norbertus per supradictum episcopum ibi adductus est, jam tamen, divina præstante gratia, tot exinde monasteria pullularunt, ut fere centum abbates in prædicto festo ex eis ibi convenisse inveniantur, non solum ex Francia, vel Burgundia, sed ex ipsa quoque Alemannia, Saxonia seu

Wasconia. Ut enim de aliis taceam, ex sola præfata Sancti Martini ecclesia, cui adhuc primus abbas domnus Gualterus præest, jam duodecim alia processerunt monasteria. Nec vero solum vicinæ tanto hoc lumine perlustrantur provinciæ, sed etiam mare jam hujus novi solis radius transivit, et urbem Hierusalem transmissis aliquot clarissimis stellis irradiando splendificavit.

Quid alii sentiant ignore, ego corde credo, et fidenter ore pronuntio, omnium bonorum, quæ in tot prædictis monasteriis fiunt, vel deinceps fient, domnum Bartholomæum episcopum consortem esse, participemque et cooperatorem. Cum enim Veritas in Evangelio dicat: « Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet (Matth. x, 41), » profecto liquet quod pontifex iste, qui præfatum servum Dei non solum recepit, sed etiam, ut supra scriptum est, intermissis episcopalibus negotiis, per tot silvarum devia et horrida loca circumducere, et ad ultimum in Præmonstratensi solitudine firmiter plantare, plantatumque jugiter rigare studuit, fructus utique illius dulci mercede non carebit. Beatus siquidem Gregorius in homilia Evangelii « anno quinto decimo (Luc. III, 1) » præfata sententiam subtilius exponens: Notandum, inquit, quod non ait Dominus: Mercedem de propheta accipiet, sed mercedem prophetæ, quia mercedem quam propheta de bono opere suo a Deo accepit, eandem etiam ipse, qui eum recipiendo ei adiutor exstitit, se percepturum noverit (Homil. 20, sub n. edium).

Ad ejus rei certitudinem evidentius demonstrandam, idem beatus Gregorius etiam Isaiaæ prophetæ testimonium subjungit, qui inter cedrum, olivam, abietem, cæterasque pretiosiores arbores, etiam ulmi facit mentionem, quæ licet per se fructum non ferat, tamen cum vitem cum botro portat, etiam ipsa a Domino computatur inter arbores fructiferas (Isa. xli, 19). Quam beati Gregorii sententiam, si quis diligentius velit inspicere, puto quod me non deridebit hoc scripsisse, sed fidenter etiam ipse pronuntiabit, quod præfatus episcopus Bartholomæus licet ecclesiasticis officiis occupatus, sæcularibus negotiis implicari visus fuerit, tamen dum servos Dei mundanam vitam fugientes tantopere semper adjuvare studuit, etiam piæ conversationis eorum dulci desiderio per gratiam Dei particeps exstitit, unde et in futuro mercede eorum non carebit. Quod cum ita sit, fateor merito laudari debere illam domni Leonii abbatis S. Bertini superius memoratam sententiam, quia eundem episcopum domni Norberti socium cœlesti voce intellexit fuisse denuntiatum.

CAP. VII. — *Multiplex commendatio domni Norberti.*

Sed ut jam de eodem Norberto breviter concludam, nullius post apostolos conversationem plurimi testantur in sancta Ecclesia tantum fructum in tam brevi spatio temporis fecisse. Licet enim aliqui

dicant domnum Bernardum abbatem Clarevallensem eodem tempore non minus fructificasse, tamen si quis diligentius attendat, puto quod Norbertum præcellere non negabit. Domnus siquidem Bernardus illius religionis non fuit inceptor, sed jam eadem religio florebat in Cistellensi [al., Cisterciensi] cœnobio, in quo præfatus Bernardus esset clericus, audita ejusdem religionis fama, monasticum habitum sub abbate Stephano sumpsit. De quo etiam cœnobio Clarevallense monasterium processit, cujus idem Bernardus, pro sua sanctitate primus abbas est institutus.

Ipse ergo, quamvis sua prædicatione plurimos converterit multaque monasteria de Clarevallensi gratia Dei genuerit, tamen ipsius religionis rigator quidem magnus, et propagator, sed non primus fuit plantator. Norbertus autem suæ institutionis primus fuit plantator primusque Dei dono inceptor, quoniam, licet ejus sequaces beati Augustini dicant se tenere regulam, tamen, ut ejusdem beati Augustini pace dicamus, multo rigidior, multoque severior videmus esse Norberti quam Augustini institutionem.

Præterea in Cistellensi cœnobio soli viri suscipiuntur, domnus vero Norbertus cum sexu virili etiam femineum ad conversionem suscipi constituit, ita ut etiam arctiorem et districtiorem in ejus monasteriis videamus esse conversationem feminarum quam virorum. Illi autem tam pro necessariis operibus quam pro aliis negotiis post conversionem ad publicum progredientes, ecclesiasticis frequenter, aut etiam sæcularibus responsis, vel legationibus implicantur et multoties quos in priori vita novimus, aut **548** rusticos fuisse, aut pauperes, in religionis habitu quasi fastuose cernimus equitantes; feminis autem mox ut conversæ fuerint perpetua deinceps lex manet, semper intra domus ambitum clausas retineri, nusquam ulterius progredi, nulli viro, non modo extraneo, sed nec germano, aut propinquo loqui, nisi ad fenestram in ecclesia, duobus viris conversis cum viro exterius, et duabus feminis cum illa interius residentibus, et quidquid dicitur audientibus.

In ipso etiam conversionis initio mox ut suscipiuntur, ad resecandam omnem superbiam et carnalem voluptatem, etiam capilli earum usque ad aures tunduntur, utque magis Christo cœlesti sponso placeant, pro ejus amore in fragili et illecebrosa carne omnino deturpentur. Nulli deinceps pretiosam vestem nisi ex lana vel ovinis pellibus licet habere, nulli velum sericum more quarundam sanctimonialium, sed vilissimum panniculum nigrum super caput portare. Et cum in tanta districtione et vilitate cum silentio sciantur esse reclusæ, miro tamen modo, Christi operante virtute, quotidie videmus feminas non modo rusticas, vel pauperes, sed potius nobilissimas et ditissimas, tam viduas juvenculas quam etiam puellulas, ita conversionis gratia spretis mundi voluptatibus, ad illius

institutionis monasteria festinantes, et quasi ad mortificandam teneram carnem currentes, ut plusquam decem millia feminarum in eis hodie credamus contineri.

Si ergo nihil aliud domnus Norbertus fecisset, sed, omissa conversione virorum, tot feminas servitio divino sua exhortatione attraxisset, nonne maxima laude dignus fuisset? Nunc vero cum utriusque sexus ejus doctrina tot millia Christo famulentur, cum institutionis ejus tot monasteria per orbem refulgeant, nescio quid alii sentiant, mihi videtur verum esse, quod plurimi asserunt, a tempore apostolorum nullum fuisse qui tam brevi temporis spatio sua institutione tot perfectæ vitæ imitatores Christo acquisierit. Et si quidem in Præmonstratensi cœnobio diutius mansisset, forsitan multa alia fecisset; sed divinæ prædestinationi placuit ut honorem quem in vita sæculari fugiendo declinavit, assequeretur in habitu religionis, et qui ante conversionem noluit esse episcopus, post conversionem fieret archiepiscopus.

CAP. VIII. — *Quod episcopatum Cameracensem renuerit.*

Domnus siquidem Hugo Præmonstratensis abbas mihi nuper narravit quod in principio conversionis suæ cum ecclesiam Coloniensem et parentes suos idem Norbertus reliquisset, Valencenias pedes et discalceatus venit, ibique domnum Burchardum Cameracensem episcopum invenit. Cum ergo mane præfatum episcopum missam celebraturum audisset, veniens ad ecclesiam, rogavit eundem Hugonem, qui tunc ipsius capellanus episcopi erat, ut se faceret episcopo colloqui. Hugo nesciens quis esset, ingressus nuntiavit episcopo quemdam clericum peregrinum pro foribus esse, et ei loqui velle. Jussu deinde episcopi introductum, cum eum episcopus recognovisset, utpote quem in imperatoris curia multoties familiariter conversantem magnisque divitiis pollentem viderat, protinus admirando stupefactus uberrimisque lacrymis per-fusus: O, inquit, domne Norberte, quis credere potuisset te tantas divitias relinquere, et ad tantam paupertatem sponte venire? Domine Deus, quid est quod video de domno Norberto, quem olim tam superbe indutum, tamque pompatico fastu videbam incedere solitum?

Cumque Hugo capellanus episcopi videns eum tam mirabiliter flentem, et præ nimio fletu vix loqui valentem, interrogavit eum quisnam esset idem Norbertus, pro quo tantopere lacrymabatur, episcopus respondens: Si scires, inquit, quis fuerit, mirareris quod nunc talis sit. Quando enim imperator dedit mihi episcopatum Cameracensem, huic Norberto prius eum obtulit, sed ipse eum suscipere vel habere noluit. Hic enim inter canonicos Colonienses honorabilis et ditissimus erat, sed nunc, sicut cernis, omnia pro Deo reliquit, et nudis pedibus Deum quærere satagit.

Hæc ex episcopi ore audiens Hugo capellanus

A ejus, et protinus Norberti dilectione succensus, quoniam jam et ipse mundo renuntiare cogitaverat, Deo gratias agere in corde suo coepit, qui sibi talem socium destinaverat. Sicut ergo quondam Andreas a magistro suo Joanne Baptista Dominum audiens laudari, relicto eodem Joanne secutus est Dominum (*Joan. I, 40-42*), sic etiam Hugo audiens Norbertum tantopere laudari a domino suo Burchardo episcopo, cujus diu capellanus fuerat, relicto eodem episcopo adhæsit Norberto, ejusque consilio disposita substantia sua, socius ei peregrinationis et prædicationis inseparabilis factus est, et cum eo nudis pedibus ubique proficiscebatur, donec Remis veniens ad concilium papæ Calixti, domno Bartholomæo Laudunensi episcopo, sicut supra retulimus, notificatus est.

CAP. IX. — *549 Quomodo Magæburgensis archiepiscopus factus sit.*

Quia ergo relatum est quod episcopus Cameracensis esse potuerit, sed noluerit, nunc subjungatur quomodo archiepiscopus factus fuerit. Cum jam plures utriusque sexus, relicta sæculi vanitate, ad Dei servitium convertisset, multisque monasteriis longe lateque constructis, fama ejus ubique protenderetur, transmissus est ab illo magni nominis comite Campaniæ Theobaldo, Henrici regis Anglorum germano filio, ad excellentissimum quemdam Lotharingiæ principem, cujus filiam idem comes conjugem duxit. Accedit interea ut, archiepiscopo Magdeburgensis defuncto, clerici ejusdem urbis ad faciendam electionem alterius convenirent. Eodem vero anno domnus Norbertus secreto colloquens familiari suo domno Gaufrido Carnotensis urbis episcopo, prædixit ei se per visum cognovisse quod ipso anno futurus esset episcopus, sed nesciebat cujus urbis vel provinciæ.

Cum ergo clerici Magdeburgenses plures quidem elegissent, sed in nullius electione unanimiter consentirent, nuntiatum eis duos apostolicæ sedis legatos, viros religiosos, ab urbe Roma Maguntiacum venisse, quorum unus Petrus, alter vocabatur Gerardus, qui postea papa factus Coelestino successit, et Eugenium præcessit. Timentes itaque præfati clerici ne pro discordia electionis perniciosâ forte inter eos oriretur seditio, inito concilio prædictos sedis apostolicæ legatos adeunt, et electionem suam in ore eorum ponunt, et quemcunque elegissent se concessuros promittunt. Legati videntes tantam eorum devotionem, proposuerunt nullam accipere pecuniam, quæ ipsis a nonnullis per internuntios offerebatur, ne forte sedes apostolica, et maxime ipsi, super hoc infamarentur. Cum ergo pro tanto negotio decenter, ac laudabiliter, ac sine omni Simoniæ notâ terminando Domini misericordiam peterent, et cum sapientibus viris in Ecclesia positi exinde diligenter tractarent, ecce insperatus et improvisus de Francia veniens, orandi gratia, eandem Ecclesiam Norbertus ingreditur, ejusdem negotii omnino ignarus,

Quo viso legati stupefacti et admirantes, precesque suas a Deo exauditas esse gaudentes, clericos Magdeburgenses convocant, et utrum adhuc in sua sententia permanentes, a se electum suscepturi forent interrogant. Illis unanimiter insimul respondentibus se absque ulla contradictione suscepturos quemcumque nominarent, protinus legati subjungentes: Et nos inquit, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti vobis nominamus et eligimus dominum Norbertum virum religiosum et probatum nobisque ac vobis pro explendo presenti negotio, sicut credimus, a Domino Deo transmissum. Attonitus super tam incredibili et celeri facto stupet, et admiratur Norbertus, et utrum vigilet an dormiat ignarus, ubi sit, vel unde venerit, secum ipse pereunctando miratur. Confestim igitur a clericis capitur, trahitur, ad altare non ducitur, sed violenter portatur, sublimi voce *Te Deum laudamus* cantatur; deinde obedientiae vinculo coactus episcopus consecratur. Sic ergo dum fugit Cameraensem episcopatum, adeptus est, Deo volente, Magdeburgensem archiepiscopatum, in quo religiosus vivens per aliquot annos tandem a laboribus suis beato fine quievit.

CAP. X. — *Immutatio ecclesiae Præmonstratensis, et melioratio.*

Præfatus autem socius ejus dominus Hugo, Præmonstratensis monasterii ab eodem Norberto abbas electus, et a domno Bartholomæo episcopo confirmatus, assidue studuit vineam quam dominus Norbertus secum plantaverat, exhortando et collaborando rigare, Deo per omnia misericorditer incrementum ei dante. Videns autem ecclesiolam illam parvam jam non posse sufficere tantæ multitudini fratrum quæ convenerat, et quotidie per Dei gratiam augmentabatur, sciens etiam dominum Norbertum, ut superius dictum est, in spiritu prævidisse quod ex altera montis parte major ecclesia foret ædificanda, inito cum fratribus suis consilio, dominum Bartholomæum episcopum, ut pote loci fundatorem, et patrem, advenire rogavit, quatenus dispositis omnibus officinis, ipse primum lapidem in ecclesiae fundamento poneret.

Venienti ergo episcopo totus ille Dei exercitus cum magna processione lætus occurrit, laudans Deum in voce exultationis et confessionis. Statim vero episcopus recordatus visionis, quam Norbertus prima nocte adventus sui in eodem loco se vidisse **550** retulerat, multitudinem scilicet albarum virorum, cruces argenteas cum candelabris et thuribulis ferentium ipsumque locum cantando circummeantium, multum exultavit, Deoque gratias egit, quia quod Norbertus in visu viderat, hoc idem episcopus revera corporaliter nunc fieri cernebat.

Cujusmodi ergo ecclesia, dormitorium, refectorium cæteraque ibi officinæ, qualisque murus per circuitum monasterii, per præfatum Hugonem factus fuerit, palam inspicere necet omni supervenienti;

A quia in ditissimis, et antiquissimis cœnobiis Gallie vix inveniri potest opus simile, ita ut omnes advenientes et inspicientes protinus dicant: quoniam in veritate non ab homine, neque per hominem factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Jesu bone! quanto gaudio repletur Bartholomæus episcopus quoties illuc visitationis gratia veniens, conspicit tam splendidum monasterium, suis diebus, subque consilio et principio a Domino constructum. Videtur mihi quod et ipse cum apostolo Paulo dicere possit: Abundantius antecessoribus meis episcopis Laudunensibus feci, « Non autem ego, sed gratia Dei mecum (I Cor. xv, 10). »

CAP. XI. — *De constructione Fuisniacensis cœnobia.*

B Non solum vero domno Norberto, et sequacibus ejus, qui sub ordine clericali Deo serviunt, idem episcopus sese adiutorem præbuit, sed etiam de Clarevallensibus monachis monasteria in sua diœcesi studens habere, locum qui Fuisniacus vocatur, in Terascea silva eis dedit, quem, ut supra scriptum est, ab eodem episcopo sibi ostensum dominus Norbertus dixerat, religioni quidem congruum, sed non sibi a Deo destinatum. Dominus ergo qui servos suos disponit, et ordinat ubi vult, et quomodo vult Norberto quidem Præmonstratum, Clarevallensibus autem destinavit Fuisniacum. Ubi episcopus, cum monachis aliquando per hebdomadam integram, aliquando vero quindecim diebus commorando, eorumque laborem et paupertatem benignissime sustinendo, et dulciter eos assidue consolando, templum et necessarias officinas, cum molendinis, et agriculturis construere et perficere studebat.

CAP. XII. — *De constructione Spinetensis.*

Nec prius abstitit, donec domno Gosvino abbate ibidem ordinato, magnaque fratrum turba congregata, etiam aliud cœnobiū ex eo procedere videret: in diœcesi sua prope Guisiam quod Spinetum vocatur. In quo abbatem ordinavit nomine Odonem. Qui ab adolescentia ex urbe Laudunensi fugiens, in monasterio Fuisniacensi monachus factus fuerat.

CAP. XIII. — *De constructione Valclarensis.*

D Tertium quoque de eodem ordine Clarevallensium monachorum præfatus episcopus construxit cœnobiū, in loco qui abusive ab incolis appellatur Valclarus.

CAP. XIV. — *De constructione Teloniensis ecclesie.*

Porro locum qui Telonias vocatur, quem dominus Norbertus dixerat regioni quidem congruum sed non sibi a Deo destinatum, nolens episcopus dimittere vacuum, posuit ibi aliquos ex clericis præfate ecclesie Sancti Martini Laudunensis, abbatemque eis ordinavit dominum Walfridum, virum religiosum. Ipse quoque episcopus, sicut apud Fuisniacum fecerat, per octo vel quindecim dies cum eis ibidem remorando, templumque lapideum et alias officinas ædificare cepit.

CAP. XV. — *De constructione Clarafontensis.*

Aliud ex præfato ordine Præmonstratensi construxit monasterium in loco qui vocatur Clarafontana, abbatem ibidem ordinavit virum religiosum domnum Gerardum.

CAP. XVI. — *De constructione Cuissiacensis.*

Sed et aliud construxit monasterium clericorum in loco qui vocatur Cuissiacus, abbatemque ibi ordinavit domnum Lucam, virum religiosum. Cum autem vidisset monachos Valclarenses, qui prope manebant, contendere contra vicinos suos canonicos Cuissiacenses, pro quadam contigua silva, dicentibus alterutris sibi eam a laicis, qui eam possederant, **551** prius datum fuisse, jusque suum alterutrum defendentibus, ita ut etiam domnus Sanson Remorum archiepiscopus, domnusque Joslenus Suessorum episcopus, cum præfato episcopo domno Bartholomæo, vicinisque abbatibus frequenter convenientes non possent hanc litem inter eos terminare: dolens et graviter ferens idem episcopus, inter religiosos diocesis suæ viros tantam discordiam versari, malumque exemplum exinde raptoribus, et aliis sæcularibus viris generari, cogitavit ut pecunia sua hujusmodi rixam temperaret, sicque dans quindecim libras nummorum quibusdam militibus, aliam ab eis silvam emit, quam clericis Cuissiacensibus pro ea quam repetebant, conferens, diutinam seditionem hac donatione tandem sedavit; et sicut credimus in eorum numero meruit ascribi, de quibus Dominus dicit: « Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur (Matth. v, 9). »

CAP. XVII. — *De constructione cœnobii feminarum, quod dicitur Monsteriolum.*

Hæc itaque octo monasteria, tria quidem ex Clarevallensium ordine monachorum, quinque vero ex Præmonstratensium clericorum, instar octo beatitudinum evangelicarum in diocesi sua domnus Bartholomæus construens, et singulis proprium abbatem ordinans, ad ultimum ut compleretur numerus novem ordinum angelicarum virtutum, etiam novum monasterium sexus feminei in loco qui Monsteriolum dicitur, prope Clarafontanam superaddidit, abbatissamque ibi religiosissimam puellam, nomine Guiburgem, ordinavit; quo uno monasterio non immerito dixerim Laudunensem ecclesiam omnibus aliis debere præferri. In nulla enim orbis parte antea vel lectum in codicibus, vel auditum fuit auribus, hujuscemodi religionis abbatiam feminarum exstitisse. Hæc siquidem quasi illius Dominici dicti exsecutrices: « Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud (Matth. xi, 12): » ad idem regnum toto conatu ascendere nitentes, terrena funditus despiciunt; et non solum sæculum, sed ipsum quoque sexum vincere gestientes, ordinem Cistellensem, quem multi virorum et robustorum juvenum aggredi metuunt, violenter, imo libenter, spontanee assumpserunt; depositisque omnibus lineis indumentis, atque pelliciis, solis tunicis laneis utuntur, et non solum nendo, vel texendo, quod

A femineum opus esse constat, sed etiam in agris fodiendo, et cum securi et ligone silvam succisam extirpando, spinas et vepres evellendo, manibus propriis assidue laborantes, cum silentio victum sibi quærunt; vitamque Clarevallensium monachorum per omnia imitantes in semetipsis ostendunt verum esse illum Domini sermonem: quia omnia possibili sunt credenti.

Hoc itaque novum monasterium feminarum a præfato episcopo constructum, non immerito superius dixerim ad similitudinem noni ordinis angelorum factum, qui Seraphim vocantur, id est ardentis vel incendentes: quoniam revera istæ feminae, nisi mirabili divini amoris igne calerent, nequaquam profecto tot tantosque labores antea feminis intentatos, et inexpertos sustinere valerent. Sed dum intus fortiter ardent, et ipsæ mira faciunt, et alios suo exemplo ad mundum contemnendum accendunt: similes carbonibus vivis, qui mortuis admisti protinus eos accendunt, ardentisque reddunt. Et hæc quidem novem cœnobio prædictus episcopus suo tempore construxit, nec tamen antiquiora, quæ jam constructa invenit, corrigere destitit.

CAP. XVIII. — *De domno Simone abbate Sancti Nicolai.*

In cœnobio namque Sancti Nicolai, quod in silva Vosago situm videbat aliquantulum in religione tepuisse: quemdam strenuissimum monachum Sancti Nicasii Remensis, nomine Simonem, fecit abbatem: per quem, Deo donante, intra breve tempus sic meliorata est eadem Ecclesia, ut et interius in religione, et exterius in multimoda floreret possessione. Unde comes Campaniæ Theobaldus consilio domni Nerberti, quemdam ejusdem cœnobii monachum nomine Radulphum a præfato abbate susceptum, Latiniacensi ditissimo monasterio præfecit abbatem. Dominus quoque Simon Noviomensis episcopus, vir nobilissimus Radulphi Vermandensis comitis germanus, a præfato pontifice Bartholomæo petiit duos sibi ex eodem cœnobio Sancti Nicolai dari monachos: quorum unum nomine Theodoricum fecit abbatem cœnobii Sancti Eligii Noviomensis; alterum vero, qui vocabatur Absalon præfecit monasterio Sancti Amandi Helnonensis, in episcopatu Tornacensi. Qui quo modo sibi commissas Ecclesias tam interius, quam exterius correxerint, et nobilitaverint, visu potius quam auditu, potest hodie comprobari.

CAP. XIX. — **552** *De domno Gisleberto abbate Sancti Michaelis.*

Domnum quoque Gislebertum ejusdem cœnobii Sancti Nicolai priorem (qui ante conversionem pro artium scientia, quæ postea at, Plato vocabatur) præfatus episcopus Bartholomæus abbatem fecit in monasterio Sancti Michaelis Terraciensis, quod ille brevi tempore, Deo donante, et in religione et in opulentia multo amplius quam prius fuerat, et ipse invenerat, floridum reddidit. Sed cum post aliquot annos prædictus abbas Sancti Nicolai Simon obis-

set, dominus Bartholomæus episcopus, consilio abbatum et religiosorum virorum, eundem Gislebertum pro fama probitatis suæ, de Sancti Michaelis cœnobio transtulit, et ecclesiæ Sancti Nicolai ejus monachus et prior fuerat abbatem præfecit, ubi usque hodie multos labores pertulit, nam multoties Romam pro ipsius Ecclesiæ utilitate petiit.

CAP. XX. — *De domno Anselmo, abbate Sancti Vincentii.*

In cœnobio quoque Sancti Vincentii, quod est situm extra muros urbis Laudunensis, et dicitur esse secunda sedes episcopalis, domnum Anselmum de cœnobio Sancti Medardi Suessionensis ascitum, abbatem ordinavit præfatus Bartholomæus episcopus. Cujus Anselmi probitas in hoc uno potest evidenter adverti, quod in diversis Ecclesiis ex ejus monachis electos, novem hodie videmus abbates florere viros probatissimos. In cœnobio namque Orbaciensi dominus Balduinus; in Morimontensi Guillelmus; in Sancti Sepulcri Cameracensis Parvinus; Sancti Andreae de novo castello Adam; in Hanoniensi Fulco; in Fidemensi Girardus; in Virtutensi Robertus; in Sancti Nicolai prope Ribemontem Guillelmus; in S. Michaelis Terraciensis Joannes, venerabiles hodie consistunt abbates, qui omnes Laudunensem Ecclesiam suam matrem, Bartholomæum vero episcopum appellant Patrem suum atque pastorem.

CAP. XXI. — *Quomodo idem Anselmus Romæ in episcopum Tornacensem electus sit.*

Idem vero Anselmus cum cœnobio Sancti Vincentii fere septemdecim annis præfuisset, et pro utilitate ejusdem cœnobii cum Germano suo domno Gualtero, ipsius loci monacho, Romam profectus fuisset, a clericis Tornacensibus, qui jam quadringentis annis proprio episcopo caruerant (58), mirabili eventu, Deo ordinante, ibi repertus, in episcopum eligitur, et a domno papa Eugenio invitus et reluctans, obedientiæ vinculo constrictus, pontifex consecratur; sicque per eum Tornacensi Ecclesiæ antiqua dignitas restituitur, anno ab Incarnatione Domini 1145, Dominica *Lætare Jerusalem*. Rediens ergo a Roma et cum magna processione Lauduni susceptus, nolens priores filios Sancti Vincentii monachos relinquere orphanos, unum ex eis domnum Balduinum ætate juvenem, sed moribus gravem, loco suo abbatem eis constituit, et a domno Bartholomæo episcopo fecit ordinari, sicque Tornacum ad regendum ovile sibi commissum tendit.

CAP. XXII. — *De correctione abbatiæ Sancti Joannis; et Drogonis abbatis institutione.*

Post hæc etiam Sancti Joannis Baptistæ corrigere studuit præfatus episcopus abbatiam, quæ cunctis aliis supra memoratis Laudunensis diœcesis cœnobiis fertur antiquior, et ditior, atque nobilior fuisse. Hanc siquidem beata Sallaberga, sicut in ejus Vita

A legitur, construxit, et sanctimoniales ibi ponens, earum ipsa prima fuit abbatissa. Tanta vero auctoritate studuit eam sublimare, sicut refert antiquitas, ut quemadmodum in Apocalypsi Joannis legitur: « Scribe septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia (Apoc. 1, 11); » ita etiam hanc abbatiam cupiens esse velut alteram Asiam, septem ecclesias in ea ædificaverit. Harum primam, quæ principalior esse noscebatur, in honorem sanctæ Genitricis conditam, appellari voluit Sanctæ Mariæ Profundæ, ad differentiam forsitan majoris ecclesiæ Sanctæ Mariæ, in qua episcopalis sedes consistit; secundam Sancti Michaelis, et Omnium Angelorum; tertiam S. Joannis Baptistæ, et Omnium 553 Patriarcharum atque Prophetarum; quartam Beati Petri apostoli, Omniumque Apostolorum: post has quatuor ad introitum abbatiæ construxit quintam in honore S. Crucis, quatenus scilicet per virtutem ejusdem crucis, omnis incursio diabolicæ fraudis ab ipso introitu repelleretur; sextam in honore sancti Afri martyris; septimam in honore sanctæ Mariæ Magdalænæ. Harum ergo septem ecclesiarum adhuc restant quinque: duæ vero, id est Sanctæ Crucis, Sanctique Afri martyris præ nimia vetustate defecerunt.

Tantæ vero dignitatis erat eadem abbatia; ut quandocumque rex Francorum in diebus solemnibus Lauduni coronandus esset, in ipsa præcipue coronam auream portaret. Nullum etiam quadrupes animal intra murum seu portam abbatiæ intrare poterat, quod non statim in rabiem et in insaniam verteretur. Unde etiam si quando rex, vel episcopus, aut alii principes ad ipsam abbatiam veniebant, omnes equos eorum extra portam oportebat dimitti, et ipsi pedites ad ecclesiam procedebant. Beatæ Sallabergæ morienti successit abbatissa filia ejus, sancta videlicet Austrudis; et ita per trecentos fere et eo amplius annos sanctimoniales ibi fuerunt, plurimasque possessiones de donariis regum et principum longo tempore possederunt.

In diebus vero præfati domni Bartholomæi episcopi, antiqua religio non parum in eodem monasterio refriguerat, exteriores quoque possessiones paulatim diminutæ erant; sed et nonnulla sinistrae famæ de eisdem virginibus dicebantur. Unde multum contristatus idem pontifex, videbat enim eas frequenter a se commonitas emendationem quidem verbo promittere, sed facto non implere: consilio et auctoritate domini papæ Innocentii, dominique Rainaldi Remorum archiepiscopi, Ludovici quoque regis Francorum, ad quem eadem Ecclesia proprie pertinere dicebatur, omnes pariter illas sanctimoniales ex illa ejecit. Assumens quoque virum religiosum domnum Drogonem, cœnobii Sancti Nicasii Remensis priorem, eum ibidem primum abbatem ordinavit, et monachos illic sufficienter ex diversis monasteriis posuit. Sed cum jam illic, Deo donante, non parum proficeret, bono odore sapientiæ et pro-

(58) Quia a S. Medardi tempore episcopus Noviodunensis Tornacensem regebat Ecclesiam.

bitatis ejus longe lateque diffuso, præfatus papa Innocentius obedientiæ vinculo constrictum, eum Romam ire coegit, et urbis Ostiensis episcopum consecravit.

CAP. XXIII. — *De Balduino abbate loci ejusdem.*

Monachi autem Sancti Joannis pupilli facti absque patre, domnum Balduinum sororis ejus filium, et ab eo ibidem monachum factum, loco ejus unanimiter sibi abbatem elegerunt, et præfato episcopo confirmandum præsentaverunt, ætate quidem juvenem, sed moribus, et religione seniles annos præferentem. Ad quem cum multi monasticum habitum expetentes ex diversis convenirent provinciis, inter alios venit quidam de Tullensi regione, nomine Hugo: quem præfatus abbas Balduinus videns polentem tam religionis fervore, quam litterarum non mediocri scientia, priorem cœnobii sui eum fecit, gaudens, et Deo gratias agens, qui sibi talem dederat adiutorem. Sed cum supradictus papa Innocentius, consilio Drogonis Ostiensis episcopi, domnum Hugonem Humblariensem abbatem Romam accersitum, et obedientiæ vinculo coactum, Albanensis urbis consecrasset episcopum, eo per litteras suggerente, monachi Humblarienses prædictum Hugonem, Sancti Joannis priorem, sibi abbatem elegerunt, sicque eum domno Balduino abstulerunt.

Ecce ergo de nova monachorum Sancti Joannis ecclesia, jam alterius cœnobii abbas processit; quod profecto ad honorem spectat Bartholomæi episcopi ejus conditoris. Sed quia quosdam minus peritos ei super hoc detrahentes audivi, et dicentes non debuisse tantam mutationem fieri, nec propter peccata quarundam sanctimonialium etiam inculpabiles expelli; totamque ecclesiam monachis tradi, maxime cum prædicta nobilis matrona sancta Sallaberga cum filia sua sancta Austrude, de patri-monii sui possessionibus eam construxerint, et sanctimoniales in ea posuerint, plurimorumque signorum ostensionibus eam splendicaverint. Ad compescendam et reprimendam insipientiam, vel simplicitatem eorum libet pauca divinæ paginæ super simili, vel etiam majori mutatione exempla recolere.

Nonne plantatio Dei major est plantatione hominis? Et certe de Judæis per David regem et prophetam dicitur: « Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes et plantasti eam. Dux itineris fuisti in conspectu ejus, et plantasti radices ejus, et implevit terram (*Psal. LXXIX, 95*), » et cætera quæ de ejus confirmatione subjunguntur. **554** Cum ergo lex per Moysen eis data sit, terram promissionis acceperint, reges et prophetas genuerint, qui multa miracula fecerint, perpetuamque eis mansionem ejusdem terræ Dominis promiserit: tamen quia venientem patrisfamilias filium extra vineam ejecerunt, et occiderunt, dicentes: « Hic est hæres, venite occidamus eum; et nostra erit hæreditas (*Matth. XXI, 38*). » Illico Domino proponenti contra seipsos judicium protulerunt, quod veniens: « Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis (*Ibid.*

41), » statimque ipsum subjungentem audierunt: « Quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (*Ibid. 43*). » Alio etiam loco Dominus parabolam proponit de arbore ficu, ad quam tribus annis continuis veniens, et fructum non inveniens jussit eam succidi; sed, intercedente cultore vineæ, quarti etiam anni dilationem concessit, simili modo domnus Bartholomæus episcopus, sanctimoniales illas et per semetipsum, et per religiosos viros primo, et secundo, tertio quoque, et quarto, nec non quinto, et sexto anno de correctione admonens, et nihil se proficere videns, secundum præceptum Dominicum utique debuit infructuosam arborem succidere, et vineam Dominicam aliis agricolis committere; « Qui reddant ei fructum temporibus suis (*Ibid. 41*). » Quod ipsum dum non solo sensu suo, sed et consilio papæ religiosorumque virorum fecit, utique non reprehensione, sed laude dignum fuit. Nec timendum est eum propter hoc sanctarum seminarum Sallabergæ et Austrudis, quæ eandem ecclesiam construentes sanctimonialium ordini deputarunt, iram incurrisse: imo potius credendum est earum precibus talem voluntatem ei divinitus advenisse, talesque abbates a Deo fore destinatos, qui et ejus servitio, et ipsius ecclesiæ relevationi jugiter insistere studeant.

In nullo siquidem regni Francorum cœnobio, quod ejus duntaxat sit institutionis, majorem religionem, vel charitativam hospitalitatem, quam in ipso videmus hodie, fervere; nisi quod ipse abbas Balduinus in requirendis et retrahendis Ecclesiæ possessionibus, quas sanctimoniales negligenter detrahi permiserant, valde occupatus, quotidiano labore fatigatus, nihil magis conqueritur quam se non posse jugiter conventui fratrum interesse, vel ipsis hospitibus humanitatis officium prout vellet impendere. Dum ergo ipsæ sanctæ, quarum corpora in eadem servantur ecclesia, jugiter die ac nocte vident ibi tam devote divinum officium fieri; silentium, et religionem ferventer servari; sacrificium corporis et sanguinis Domini, non sicut prius, sed centuplo devotius et frequentius celebrari; religiosos hospites quotidie supervenientes cum charitatis dulcedine suscipi; nonne credendum est eas tam dulci Dei servitio delectari; et dum monachos coram altari transeuntes, et feretris suis submisso capite suppliciter cernunt inclinantes, frequenter eis dicere: « Benedictio Domini super vos (*Psal. CXXVIII, 8*); » et: « Benedicti vos a Domino qui fecit coelum et terram? » (*Psal. CXIII, 24*.)

Quid alii sentiant ignoro; ego corde credo, et credens ore fidenter pronuntio, sanctas easdem magis talium monachorum, quam sanctimonialium, quæ ibi toto tempore domni Bartholomæi manebant, divinis officiis delectari, et tam pro illorum quam pro ejusdem episcopi salute Domini misericordiam deprecari. Et sicut David rex Psalmos componens, dicebat: « Scribantur hæc in generatione altera, et populus qui creabitur laudabit Dominum (*Psal. CI,*

19); ubi patenter ostendit se non pro Judæis, sed pro Christianis eos composuisse: sic et ipsas sanctas credo gaudere, quod ad hujusmodi monachos ecclesia, quam construxerunt, pervenerit, et ad sustentationem eorum possessiones earum Dominus pervenire concesserit.

Cum vero superius dictum sit novem abbatias a domno Bartholomæo episcopo constructas esse, quarum nullam invenit: si quis diligenter consideret, et hanc vere decimam fore pronuntiabit, quæ ante tempus suum plusquam trecentis annis constructa, sed tempore suo a religionis calore tepefacta, rursus per se, divina præstante gratia, intromissis monachis noscitur esse restructa et renovata. Quæ renovatio facta est anno Dominicæ Incarnationis 1127.

CAP. XXIV. — *Quam ditata sit major ecclesia Sanctæ Mariæ sub Bartholomæo pontifice.*

Cum autem in construendis aliis monasteriis præfatus episcopus tantum studium habuerit, facile credi potest, quod de majori ecclesia Sanctæ Mariæ, in qua pontificalis sedes posita est, maxime laboraverit, ut redditus ejus augmentarentur. Et, quamvis aliam religionem ibi ponere nequiverit, non enim facile canonici ejus antiquos mores mutare cogi poterant, tamen sic eorum priores redditus studuit ampliare, ut magna parte anni eos pariter in refectorio comedere instituerit, 555 quotidianumque eis victum ubertim et ditissime providerit, ita ut ipsi canonici testentur quod penè duplo, quam prius præbendas eorum ditaverit, sicut in privilegiis ejus, quæ in eadem ecclesia continentur, potest inveniri.

CAP. XXV. — *De Guidone Catalaunensi episcopo.*

Illud etiam ad laudem et honorem Laudunensis Ecclesiæ domnique Bartholomæi pertinet quod dominus Guido, vir nobilissimus, quem idem episcopus canonicum et decanum majoris ecclesiæ Sanctæ Mariæ fecerat, cum adhuc ætate juvenili floreret, pro religione tamen, et devotione sua, quoniam et castitatis amator, et ecclesiastici officii assiduus frequentator, fama præconante, esse ferebatur, ad episcopatum Catalaunensis urbis eligitur, et a domno Sansone Remorum archiepiscopo consecratur. Qui ad sedem suam veniens, quemdam Laudunensis Ecclesiæ juvenem clericum, nomine Haimonem, qui secum abierat, mox in ipso primo consecrationis suæ anno, sedis ejusdem archidiaconum fecit, sicque civitas Catalaunensis de Ecclesia Laudunensi, uno eodemque anno, et episcopum et archidiaconum habuit.

CAP. XXVI. — *De Theoderico Ambianensi.*

Sequenti etiam anno dominus Theodericus, qui primo fuit monachus cœnobii Sancti Nicolai in diocesi Laudunensi, postea vero, ut supra dictum est, abbas Sancti Eligii Noviomensis consecratus est a

A præfato Sansone archiepiscopo pontifex Ambianensis; sicque intra duos annos duæ civitates, Catalaunensis, et Ambianensis acceperunt pontifices filios et nutritos Ecclesiæ Laudunensis. Non immerito ergo superius dixerim, in ecclesia Laudunensi illam Aggæi prophetæ sententiam completam fuisse, qua dixit: « Magna erit gloria domus hujus secundæ, magis quam primæ (Agg. II, 10). » Quoniam revera et in episcopatu Laudunensi plurima quæ prius non fuerant monasteria accreverunt, et de ipso multa plurà per orbem terrarum novæ institutionis, quasi novæ lucis fulgore splendètia pullulando processerunt. A tempore si quidem sancti Genebaudi, primi Laudunensis episcopi, cum quadraginta tres episcopi post eum fuissent usque ad domnum Bartholomæum episcopum, et ipse quadragesimus quartus eis successisset, non legitur tot miracula per sanctam Dei Genitricem in ecclesia Laudunensi facta fuisse, sicut in diebus hujus Bartholomæi. Tempore tamen Helinandi, qui ante domnum Bartholomæum quintus ejusdem urbis episcopus fuit (id est xxxviii), quoddam miraculum in eadem ecclesia contigit, quod hic dignum duximus memoriæ scribendo mandare.

CAP. XXVII. — *De muliere ab incendio liberata Civiaci.*

In villa siquidem, quæ Civiacus vocatur, prope Laudunum, vir quidam, Guilermus nomine, manebat, ejusdem procurator villæ (58*), cum uxore sua (59) Soiburgæ, qui unicam filiam suam, nomine Guiburgem cuidam viro, nomine Albuino, in matrimonium sociaverunt, eosque unice diligentes secum in domo communi habitare fecerunt. Cum non multo post turpis infamiæ rumor per multorum ora volitare, atque in dies augmentari cœpit, juvenem illum relicto propriæ uxoris thoro, soceri adulterina fraude violare cubile matreque cum filia abuti illicite. Quod ubi ad matronæ illius aures aliquorum relatione pervenit, inæstimabilis vi doloris intrinsecus affecta, et falsi criminis impositione turbata, profunda cœpit animositate revolvere, qua arte criminis hujus nævum a se valuisset detergere. Cumque miris machinationibus sui præ dolore impatiens, peneque extra se posita interius æstualet, diabolica tandem inspiratione infecta atque infectione armata, deliberavit animo, innocentem jam rea extinguere, id solum suæ infamiæ seductione diabolica remedium sperans. Et ecce jam hiemali ingruente algore, vindemiale et autumnale tempus transierat; quo scilicet multi de diversis partibus ad colligendas sub mercede vindemias illa solent in loca confluere.

Ex his itaque duos pauperes sibi eligens, data pro optione mercede, fidem ex eis infidelis exegit, ut commissum silentio tegerent, atque ad committendum crudele et nefandissimum scelus, sicut menteolvebat, dexteræ præpararent. Designavit igitur

(58*) Hoc refert miraculum Guibertus lib. De laude B. Mariæ, cap. 10.

(59) Mulierem hanc vocat Theodebertam.

locum, determinavit diem et horam, quo videlicet de abditis latentem exsurgentes, innocentis subito guttur invaderent et suffocarent. Sed jam funestus ille imminerat dies, cum mane hora diei prima, vir ejus, sicut quotidie consueverat, in suam procuratorem exivit, familia huc illucque dispersa est, filia quoque foras egreditur. Remanserunt **556** soli Adam et Eva, agnus innocens et sæva læna. Intra-verunt etiam latentem, illa tamen procurante, promptuarii secreta duo prædicti pauperes. Tandem mulier convenientem destinati sceleris nacta horam, blandis primum intermistis colloquiis, denuum præcipit ut ad interiora promptuarii descendens vinum deferret. Ille nihil mali suspicatus, simpliciter quasi matri obtemperans, accepto vase festinus ad interiora descendit. Cumque vinum in vase susciperet, illi subito de abditis exsurgentes, guttur innocentis invadunt, et continuo suffocant, susceptumque, domina jubente, inter manus ad lectum deferunt, coopertumque propriis vestimentis quasi dormientem componunt.

Interea vir domum regreditur, filia, familiaque ad horam prandii revertuntur. Præparatis omnibus, mater filiae præcepit ut virum suum excitet. Quæ festina ad lectum jacentis accedens, et extinctum inveniens exclamat. Commoti ad vocem clamoris omnes pariter irruunt, postpositoque prandio ad funeris exsequias convertuntur. Fama protinus totam complet regionem Albuinum, paulo ante sanum, in lecto suo mortuum esse inventum. Erat eo tempore Lauduni quidam vicedominus, Ilbertus nomine, vir sapiens, et profundi ingenii, sed plus justo crudelis. Hic ubi hujusmodi famam audivit, mirari primo, deinde suspitione quadam cœpit animo permoveri. Et illo quidem die sustinuit, mane autem facto subsequentis diei, festinus antequam defunctus ad tumulum deferretur, cum suis ad locum venit, et quasi nescius ex industria quomodo contigisset, diligenter investigare cœpit. Cumque nullius relatione animo suo satisfaceret, ultra inquisitionis impatiens, ad fœretrum accessit, diruptisque violenter, quibus corpus contectum fuerat, pannis, nec mora suffocationis certa indicia reperit.

Statim ut fremebundus leo in ultionem sceleris sæviens, virum cum uxore et filia diris innexos vinculis Laudunum ad supplicia trahebat. Cumque crudeli vexatione traherentur, tunc illa: Innocentes, inquit, injuste opprimere, tantique sceleris nescios pœnis ac suppliciis nolite vexare. Ego hujus criminis conscia, ego viri interfectrix, et sola rea. In me omnium pondera tormentorum, in me totius ultio sanguinis convertatur; isti velut inculpabiles relaxentur. Quo ille audito, dimissis illis, noxiam, et ore proprio confessam, sub arcata custodia mancipatam episcopo præsentavit. Cumque, clero et populo præsentate, diversi diversas promerent sententias, unus inter clericos exstitit qui vocabatur magister Quintianus, bene quidem litteris eruditus, sed non bene de lege divina medullitus instructus, nec inte-

rius in unctione sancti Spiritus irroratus: Hic ergo data sententia igne cremandam adjudicavit. Quo ille iudicio audito, instigantibus etiam defuncti amicis, implere statim quod iudicatum fuerat, maturavit.

Cumque misera duceretur ad supplicium, impetrat ut ad Beatæ Dei Genitricis ecclesiam, juxta domum episcopalem, mora sibi concederetur orandi. Quo perveniens in conspectu cleri et populi, humiliter puraque confessione totius patratæ iniquitatis seriem peroravit, pluresque ad compassionem lacrymarumque effusionem inflexit. Inde pavimento prostrata, cum multo fletu corpus et animam suam sanctæ Mariæ commendavit; postque surgens, faciemque et totum corpus signo crucis muniens egreditur et ad locum supplicii ducitur. Ibi omnibus vestimentis præter lineam, qua sola corporis nuditas tegebatur, exiit; domum, in qua cremari debebatur, introducit. Tunc per suras nexibus involutis, strictisque manibus post tergum, ad stipitem, qui in medio positus erat, et cui tota domus illius fabrica innitebatur, duris fortiter vinculis nequitur, circumpositisque lignis et stipula, tota domus interior repletur. Post hæc clauso ostio ignis supponitur, nec mora flammæ globi ad superiora producuntur.

Interea flamma crudeliter omnia devastante, tota fabrica in favillam redigitur, illa tamen inter prunas sana et immobilis stare videtur. Furentes autem inimici ad sepes undique et circumquaque currentes, et quidquid ad manus habere poterant deferentes, satis priore majorem lignorum et stipulæ cumulum super eam congerunt. Rursum copiosior flamma succenditur, consumptisque celeriter lignis et stipula, nihilominus illa sana et incolumis conspicitur. Quodque miraculum magis augmentabat, ignis, qui contra eam nullam vim habuit, vincula, quibus colligata fuerat, consumpsit. Cumque et tertio furentes iterum flammam conarentur apponere, lapidesque contra eam vehementer jacerent, tunc illa miserabiliter exclamans: Parcite, quæso, inquit, mihi parcite: Nonne videtis quod piissima sancta Dei Genitrix, cui corpus meum hodie commendavi, misericorditer me adjuvat. His auditis illi misericordia commoti illam affligere desistunt: ipse quoque vicedominus eam statim commonuit, ut de igne egredere-deretur. Egressam omnes circumdant, et tam corpore quam capillis ac veste prorsus illæsam admirantur, sicque cum gaudio Sanctæ Mariæ repetunt ecclesiam, eamque Deo, et piæ Matri ejus gratias referentes usque ad majus altare deducunt. Quot ibi lacrymæ præ nimia **557** exultatione ab universis effusæ fuerint, quotque laudes piæ Dominæ matri decantatæ nullus facile valet referre.

Post hæc vicedominus mulierem ad domum suam ducit, ciboque ac potu copiose refecit, orans ut sibi indulgeat, quod in eam crudeliter sævierat. Inde mulier Civiacum ad propriam domum reversa, post triduum, sicut credimus, divina misericordia vocata spiritum reddidit, et de labore ad requiem transmi-

gravit, forsitan « Ne malitia mutaret intellectum illius, aut ne fictio deciperet animum ejus (*Sap. iv, 11*). » Cui tantam misericordiam precibus suæ Matris præstiterat omnipotens Deus, quatenus omnes qui hoc audirent, dicerent post veram confessionem in auxilio sanctæ Mariæ spem suam confidenter ponere; et de misericordia ejus nunquam desperare. Hoc miraculum tempore domni Helinandi episcopi gestum Lauduni non unus, aut duo, vel tres viderunt, sed tota pene Laudunensis civitas conspexit.

Helinando episcopo successit Ingelrannus, Ingelranno Gualdricus, qui creduliter fuit interfectus, Gualdrico Hugo, Hugoni Bartholomæus, in cujus diebus miracula, quæ superius descripta sunt, sancta Maria per Franciam et Angliam operata est. Quia vero relatum est miraculum quod tempore domni Helinandi sancta Maria misericorditer fecit in muliere, quæ suppliciter eam invocavit, nunc etiam referatur mirabilis vindicta, quam exercuit super quemdam furem, qui manum ad ejus thesaurum extendere præsumpsit.

CAP. XXVIII. — *De furto Anselmi.*

Præfatus dominus Bartholomæus episcopus, non multo post consecrationem suam vidit in somnis quod staret super pulpitem in majori ecclesia Sanctæ Mariæ cum quibusdam clericis suis, versaque facie ad januas aspiciebat in medio ecclesiæ, quasi ex quodam terræ hiatu lumen splendidissimum procedere, totamque ecclesiam, quia nox erat, mirabiliter irradiare. Post lumen etiam subsequebatur ex eodem terræ hiatu, velut odor balsami suavissimus, quo tam ipse, quam circumstantes incredibiliter et mirabiliter recreabantur. Cum vero episcopus secum positos hortaretur, ad eundem terræ hiatum accedere, et quid esset inspicere, sed nullus eorum super hoc ei vellet obtemperare, ipse solus sibi videbatur de pulpito descendere, atque illuc tendere. Sed cum jam prope esset, sicut Moysi quondam ad rubum inspiciendum properanti dixerat Deus: « Ne appropinques huc, locus enim in quo stas terra sancta est (*Exod. iii, 5*). » Ita et episcopus de interioribus audiebat vocem sibi dicentem: Non ingrediaris huc, quoniam Deus omnipotens in ipsa carne sua et ossibus hic præsens est, et nullus, qui Deum videat corporaliter, diu vivere potest. Ipsa quoque sancta Maria mater ejus hic præsens est cum Deo, et mandat tibi quod latro suus capiatur, præcipitque tibi ut non eum abire permittas, sed justitiam de eo facias. Confestim episcopus evigilavit, et quid sibi hujusmodi visio innueret, multoties secum admirando tacitus revolvebat.

Erat tunc temporis in urbe Laudunensi quidam Anselmus, cognomento Beessus, qui se simulando religiosum non parum ab omnibus laudabatur et honorabatur, sed, ut ex fine patuit, longe aliud erat in corde quam homines viderent in facie. Huic ergo pro religione sua thesaurus ecclesiæ servandus tra-

ditus est, cum aliis custodibus, quoniam antiqua consuetudo est ejusdem ecclesiæ ut septem custodibus ipse thesaurus committatur, quorum quatuor clerici, tres vero sunt laici. Videns itaque Anselmus multum sibi ab omnibus credi ex auro et lapidibus pretiosis, quibus cruces festis diebus super altare ponendæ fuerant opertæ, non exiguam partem furtim discerpens aurifici cuidam vendendi causa tradidit, prius ab eo accepta fidei sponsione quod nulli se hujus rei fuisse auctorem propalaret. Sed cum idem aurifex aurum illud sive lapides Suessionis venderet, nutu Dei canonici Laudunenses supervenientes auri sculpturas recognoverunt, et statim querimonia facta præfatum aurificem a iudice comprehendi fecerunt. Ille comprehensus, atque perterritus, ab Anselmo sibi ea tradita fuisse confessus est. Unde Laudunum reductus, et contra Anselmum hæc negantem, duelli certamine congressus, protinus superatus et victus est, forsitan ut multi putarunt, pro fidei violatæ reatu (60), qua promiserat eidem Anselmo quod eum non detegeret.

Pro hac ergo victoria Anselmus nimis elatus, quia sibi conscius erat, et se furtum fecisse, et tamen adversarium superasse, multamque laudem ab hominibus, qui se innocentem esse clamabant, acquisisse, ad majora securius patranda provocatur, plurimisque terris ac vineis ditatur. Dominus tamen Guido, qui Laudunensis ecclesiæ thesaurarius simul et archidiaconus erat, suspitione quadam contra eum pulsatus, imo furtorum ejus certus, removit eum ab officio suo, id est a custodia thesauri. Quamobrem Anselmus nimia commotus ira, et pene insaniens, locum et tempus se de eo vindicandi quærebat.

558 Accidit interea ut Sibila comitissa, uxor Ingelranni nobilissimi principis de Fera (vulgo, *la Fère*), plura vasa aurea et argentea in thesauro Sanctæ Mariæ reponeret, propter loci firmitatem securius servanda. Inde ergo Anselmus occasione sumpta, cogitavit eadem vasa furari, quatenus scilicet comitissa præfatum Guidonem, sub cujus custodia thesaurus servabatur, de tali furto infamaret, vasaque sua ab eo repeteret. Nocte igitur quadam circa Epiphaniam Domini tanta vis grandinis et pluvie atque ventorum inhorruit ut de domo sua vix aliquis posset egredi. Illam noctem ratus Anselmus opportunam fore explendæ nequitie diu meditata, cunctis scilicet intra domos clausis, nec aliquem sonitum nisi solius venti audire valentibus, assumptis celeriter scalis et machinis, jam longe prius præparatis, turrem in qua thesaurus positus erat velociter conscendit, et arte callida perforatum ostium ingreditur, omnia præfata vasa comitissæ aurea et argentea furatur. Cernens autem saccum suum in quo ea posuerat, necdum fore plenum, nolensque illum ex aliqua parte remanere vacuum, mittit manum ad ecclesiæ thesaurum. Textus pretiosos

(60) Violatur minime fides dum criminis socius revelatur.

auro et gemmis opertos confringit, et libros quidem A reliquit; aurum vero cum gemmis sacco recondit. Postmodum cruces aureas et phylacteria confringens, inter cætera et etiam unam columbam auream confregit, quæ pro lacte et capillis sanctæ Mariæ, ut ferebatur, introrsus reconditis multum erat famosa et honorabilis, unde et in majoribus festis super ejus altare solebat appendi. Tanto igitur talique thesauro saccum repletum deferens descendit, ipsumque saccum non in domo sua, sed extra urbem in loco ante proviso et præparato abscondit.

Nocte tenebrosa pluvialique vento recedente, cum effracti ostii et direpti thesauri signa patuissent, subito tam tristi nuntio tota civitas turbatur, nec minus laici quam clerici contristantur; et amarior nox eis supervenire videtur. Ad episcopum curritur, lugubre factum refertur. Episcopus super omnes nimio mœrore concutitur, quoniam thesaurus, quem Deus in totius urbis, et ipsius ecclesiæ incendio ante paucos annos servaverat, nunc latenter et miserabiliter perditus fuerat. Protinus ergo generalis conventus canonicorum et civium convocatur. Quid opus sit facto discutitur, et præ omnibus magister Anselmus, tunc temporis totius urbis lucerna, consulitur. Ille ut divinæ legis peritissimus, continuo Josue replicat historiam, quomodo scilicet furtum in Jericho, nullo sciente factum, Dominus jussit fore perquiri, primo per tribus, deinde per familias ac domos, ad ultimum singillatim per viros (*Jos. VII, 14*). Instar hujus tam subtilis perquisitionis consulitur magister Anselmus, ut tanti facinoris auctor judicio aquæ perquiratur, ac de singulis urbis parochiis unus infans innocens in vase aqua benedicta repleto poneretur; et quæcunque parochia forte culpabilis inveniretur, de singulis domibus ejusdem parochiæ unus infans in aqua poneretur; et quæcunque domus deprehensa fuisset, omnes viri vel feminae ad eam pertinentes judicio aquæ se purgare cogentur: hoc consilio magistri Anselmi, germanique ejus magistri Radulphi comperto perterriti cives licet innocentia suæ conscii, ad episcopum confluunt, et non longe remotos, sed potius ecclesiæ custodes, et prope templum manentes, ad judicium primo debere vocari conclamant.

Annuat episcopus, et sex viros, de quibus major erat suspicio, ad faciendum examen vocat, inter quos etiam ipse solus præfatum Anselmum nominatim compellat, dicens se contra eum exinde moveri suspicione. Respondet Anselmus se multum mirari quomodo episcopus de tanto scelere contra se suspicionem habere potuerit, præsertim cum et se Dei servum esse sciret, et ante aliquot annos priusquam ipse pontificatum suscepisset aurificem, qui sibi maculam similis criminis imponebat, a se in duello fuisse superatum non ignoraret. Responsioni ejus universus populus acclamat eumque virum sanctum, et Dei cultorem esse protestantes, omnes pariter una voce non debere eum ad judicium vocari, subjungunt. Tunc ab antiquo naturæ statu visus est

mutari episcopus, nunquam enim vel antea, vel post idem pontifex inventus est pertinax in aliquo fuisse, sed semper precibus aut dictis aliorum a sua sententia facile flecti consuevit. In hac vero sola causa tantæ fuit constantiæ ut, cum nullus Anselmum accusaret, imo pene cuncti contra episcopum ei faverent, Dei tamen nutu nullo modo ad eum dimittendum flecti potuerit.

Cum ergo præsul eum custodiri usque ad præfinitam diem examinis jussisset, quidam miles ei vehementer favens, nomine Guillelmus, rogavit episcopum ut eum sibi servandum committeret, sicque ad domum suam eo concedente illum duxit. Ubi dum servaretur, quadam nocte vas maximum aqua impleri, seque in eo ligatum fecit deponi, tentare scilicet volens utrum in aqua totus mergeretur an supernataret. Cum vero se sine ulla dilatione vidisset ab aqua receptum fuisse, et ad vasis fundum pervenisse, exhilaratus dixit se nihil ultra timere, sed sponte in aquam ingressurum fore. Quid **559** longius moror? Venit dies constituta, confluit ad ecclesiam innumera multitudo clericorum, militum, et rusticorum diversi sexus et ætatis juvenes, et virgines, senes cum junioribus invocant nomen Domini ejusque gloriosissimæ Genitricis. Qui ergo primus in aqua positus est, salvus et gaudens exiit, secundus autem corruit, tertius salvus, quartus inventus est reus, quintus liberatur, sextus idem Anselmus culpabilis invenitur, sicque probavit nihil sibi profuisse quod prius Deum tentaverat, sed plurimum hanc aquam distare ab ea in qua prius, dum in custodia esset, se deponi fecerat.

Mox ergo vinculis religatus, usque [*f.*, usquequo] thesaurum furatum redderet ab episcopo communitus statim publice imprecatus est, ut sic suspendi mereretur sicut Judas qui Deum tradidit, si aliquid ex eo haberet, vel furatus fuisset. Videns pontifex quod nihil exhortando posset proficere, Nicolao castellano eum tradidit, præcipiens ei ut torquendo thesaurum reddi cogeret. Ille nudatum terræ et prostratum atque ligatum lardo calido fecit profundi, sed nil extorquere potuit. Inde jubente præsule fecit eum suspendi, non ut interficeretur, sed tantummodo ut torqueretur. A mane ergo usque ad vespereum tortus, deciesque suspensus, decies depositus, cum jam se deficere videret, judex etiam juraret, quod si se ulterius suspendi permitteret, jam deinceps vivens non deponeretur.

Tandem interrogavit quid sibi daretur, si thesaurum redderet. Hæc vox audita, continuo spem recuperandi thesauri cunctis dedit. Poposcit centum libras sibi dari; sed paulatim minuendo ventum est ad quadraginta libras. Quas se accepturum dixit, ea conditione ut fidejussores simul sibi darentur, quod decem milliaribus procul a Lauduno ex quacunque parte vellet secure cum eadem pecunia deduceretur. Protinus ad episcopum curritur, petitio ejus refertur, annuit præsul, et quidquid petisset concedi præcepit, eo tamen pacto ut continuo thesaurum redde-

ret, quoniam timebat ne si dilatio vel brevis daretur, ille dæmonum instinctu fuga laberetur. Jam lux diei transierat, noxque tenebrosa successerat. Jubente tamen episcopo per totam urbem faces et lychni, cæteraque luminaria accenduntur, ut illud Psalmistæ Lauduni ea hora compleretur; « Et nox sicut dies illuminabitur (*Psal.* cxxxviii, 10). » Nullus domi remanet, omnes quasi ad spectaculum progrediuntur.

Anselmus instar ursi de cavea producti deducitur, custodibus et populo caute ne fugiat circumdatur. Petit ecclesiam S. Martini extra muros urbis positam, pervenitur ad quemdam locum prope vineas, in quo paxillorum, quibus vites sustentantur, ingens acervus erat congestus, sub eis in montis præcipitio quasi in tartarum descendit, manumque ad sacrum mittens, primum auream tabellam de textu Evangeliorum discerptam protulit, subridensque circumstantibus, bonum, inquit, mercatum feci, qui tantum thesaurum pro quadraginta libris reddidi, quia hæc sola tabula multo plus valet. Sic ergo thesaurus redditus ad ecclesiam S. Mariæ protinus refertur, totaque civitate lætante clamoribus, et in voce exultationis et confessionis plateæ resonant, signa etiam præ gaudio per omnes ecclesias pulsantur.

Non est reticendum magnum quoddam miraculum. Quidam enim monachus aurifex, nomine Sigerus, in cœnobio S. Vincentii manens, dum operi suo etiam nocte insistens, aperiret ædiculæ suæ fenestram, qua S. Martini prospiciebatur ecclesia, videbat quasi radium splendidissimum lucis de cœlo procedentem, et usque ad illum locum, quo thesaurus absconditus erat, procedentem. Unde nimis admiratus nonnullis monachorum Sancti Vincentii eundem lucis radium ostendit, sed illi quamvis quotidie thesaurum reliquiarum S. Mariæ requiri audirent, nullus tamen eum ibi esse cogitabat. Tandiu ergo monachi radium lucis nocte coruscare viderunt, quandiu saccus ibi cum thesauro jacuit.

Aliud quoque miraculum non silendum contigit, ex quo enim Anselmus ille cum reliquo thesauro etiam columbam auream confregit, de qua supradiximus, in qua de lacte S. Mariæ et capillis ejus contineri ferebatur, divino judicio nunquam dormire potuit, sicut ipse postmodum episcopo confessus est. Sed quocumque oculos pro somno clauderat, protinus eandem columbam rostrum oculis suis infingentem, et eos aperientem videbat. Diabolo tamen eor suum obdurante nulla propter hoc pœnitentia compungebatur. Postquam vero columbæ fracturas cum alio thesauro reddidit, facultatem dormiendi recepit.

In crastino ergo Anselmus ad episcopum veniens, ut se ab excommunicatione pro furato thesauro facta absolveret, crucemque sibi daret, et Jerusalem ad sepulcrum Domini abire permetteret, petiit. Respondit episcopus se nihil horum facturum, quoniam nec absolutio, nec iter Hierosolymitanum ei aliquid prodesset, quandiu quadraginta libras, quas pro redditione thesauri acceperat, teneret. Non

A enim, inquit, compunctus eum reddidisti, ideoque non potes absolvi, sed adhuc excommunicationis reus teneris; sed si pecuniam istam reddens veracem confessionem de furto, imo de sacrilegio faceres, et pœnitentiam exinde susciperes, tunc et absolvi, et Hierusalem proficisci posses. Acquiescens ille verbis pontificis præfatam pecuniam **560** publice super altare posuit, fidejussores, qui se decem milliaribus procul a Lauduno secure deducendum sponponderant, liberos a fidejussione sua esse concessit, sicque ab episcopo absolutus, et crucem suscipiens, quocumque volebat libere est abire permissus, et cum ipso episcopo per aliquot dies familiariter est conversatus.

B Conscientia tamen se interius graviter torquente perterritus, cœpit fugam meditari, tandemque clanculo ex urbe fugere voluit. Sed cum de monte descendere cœpisset, mirum dictu! vidit quasi fluvium magnum instar maris contra se redundantem, seque in montem redire cogentem. Unde stupefactus rursus per aliam portam descendere, et fugere tentavit, sed protinus fluvium sicut prius contra se redundando venientem vidit. Cumque hoc ei sæpius contingeret, nec de monte descendere valeret, secreta hoc episcopo confessus est. Quamobrem episcopus, occasione sumpta, suadere ei cœpit, ut priorem thesaurum, cujus partem, sicut supradictum est, Successionis venundandam aurifici tradiderat, S. Mariæ ex integro redderet, sicque securus Hierusalem ire posset. Ille consuetam negationem repetens, sic, inquit, suspendi merear sicut Judas, qui Deum tradidit, si aliquid exinde habui. Quod si mihi non creditis iterum paratus sum judicium aquæ subire; et si culpabilis inventus fuero, vel si judicium facere noluero, facite me suspendi. Tunc episcopus rogabat ut saltem lapides pretiosos, qui in crucibus aureis inserti fuerant, redderet, promittens quod pro auro nullam ei molestiam faceret. Ille vero nihil pontifici reddere voluit; sed eos se habere omnino negavit.

C Postea tamen Nicolao castellano jussu episcopi priora ei tormenta comminante nimis perterritus, duxit eundem Nicolaum ad vineas sub monte positas, ponensque manum in terræ caverna extraxit de sacco jam putrefacto lapides pretiosissimos, tradiditque eos ipsi castellano. Quo facto iterum conscientia remordente tremefactus, quoniam cos celaverat episcopo, et reddiderat castellano, rursus fugere tentavit. Episcopus autem receptis a castellano lapidibus recordatus somnii supradicti, in quo S. Maria ei præceperat, ne latronem suum impunitum abire permetteret, sed justitiam de eo faceret, protinus convocatis ministris suis, præcepit ut Anselmum quantocius quærerent, et sibi præsentarent. Ministri per diversa loca discurrentes, tandem eam reperiunt in valle sub cœnobio S. Vincentii, fugere volentem, sed propter fluvium redundantem non valentem. Jubent ei ut secum ad episcopum veniat.

D Ille tremens et exsanguis rogat, ut se permittant loqui domno Alberoni S. Vincentii abbati. Nolentes

eum relinquere vadunt cum eo, præceperat enim episcopus ut caute custodirent eum. Prostratus ille pedibus abbatis rogat ut secum ad episcopum eat. Acquiescit abbas et cum eo ad episcopum vadit. Prosternitur ille pedibus antistitis, obsecrans vitam et membra sibi concedi. Cui episcopus, quis enim, inquit, te persequitur? Redde thesaurum dominæ meæ sanctæ Mariæ, et quocunque volueris liber proficiscere. Anselmus consueto more imprecatur sibi, ut sic suspendatur sicut Judas, qui Deum tradidit, si aliquid exinde habuerit. Tunc præsul: Palam est, inquit, te mentiri; quia lapides castellano reddidisti, et mihi reddere noluisti. Sponte vero tua mihi promisisti, quod si tibi exinde non crederem, iudicio aquæ te purgares, aut si facere nolles, concessisti publice ut suspenderis. Elige ergo quod volueris. Dico

A tibi coram omnibus quod non credo tibi, te non habuisse thesaurum S. Mariæ. Aut illum redde, aut purga te sicut obtulisti iudicio aquæ, aut suspenderis sicut concessisti. De his tibi optionem concedo. Respondet Anselmus nec se habuisse thesaurum, nec iudicium aquæ proinde facturum. Tunc episcopus convocato generali conventu clericorum, militum et civium, causam profert in medium. Comuni omnium sententiam iudicatur, ut quod miser ore proprio statuerat completeretur. Protinus de monte in vallem deducitur, et in arboris ramis suspenditur, evidens documentum præbens omnibus, quod Deus nolit impunitum dimitti, qui Matri suæ injuriam fecerit.

Hæc sunt quæ tempore domni Bartholomæi episcopi contigerunt Lauduni.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

DOMNI LUCÆ D'ACHERY

MONACHI BENEDICTINI

AD OPERA QUÆDAM V. GUIBERTI DE NOVIGENTO NOTÆ ET OBSERVATIONES

AD LIBRUM DE LAUDE SANCTÆ MARIÆ

561 *Fragmentum ex lib. 1 S. Paschasi Ratberti De partu Virginis. — Quod Deipara Virgo maculam originalis peccati minime contraxerit.*

(1) CAP. VIII. — *Cum actuali abolevit originale peccatum.* Qui cursim et visu tantum prælibaret hæc verba, posset ita præfestinatim argutari: Spiritus sanctus in Virgine peccatum abolevit, proinde fuerit in Virgine aliquando hoc peccatum fateri necessum est. At penitus inspicienti argutiola isthæc frivola est atque inanis; etenim regeri posset hoc modo: Si cum actuali abolevit originale peccatum, ergo et abolitum est actuale; si autem actuale abolitum, exstitisse aliquando in Virgine concludas oportet. Verum fritinnire est atque plane effutire sic loqui; siquidem pluribus in locis abbas noster de puritate Virginis immaculatæ, deque ejus ab omni sorde immunitate mentem aperit suam: unde contra sic ago: In Virgine sancta peccatum actuale, quod in ea nusquam fuit ex sensu Guiberti, Spiritus S. prædicatur abolevisse, quidni et originale, quod nunquam fuerit ex mente ejusdem abbatis, Spiritus sanctus non aboleverit?

Attende, quæso, verba cap. 5, col. 551: « Certe si secundum Platonicam sententiam spiritus nostri

B. prius creantur quam corpora, posset Deus cuiquam spiritui optionem dare qua vellet procreari ex matre. Quod si fieret, quam, putas, ille personam sibi ipsi consciret? De corporis forma ac habitudine sic leam. Quid honestatis, quid prudentiæ animo ejus comportaret? nihil procul dubio illi adimeret, quo ipsa aliis invidiosa non esset. Si sic hominis spiritus, civitatem virginalis uteri, quam sibi fundat Altissimus, quo potentior est, nonne Dei multo magis perornat Spiritus? » Ex hoc loco quid inferri possit, si diligentius advertatur, neminem ullum de illibato Virginis conceptu dignius fuisse arbitratum in confessum veniet.

Sed enim mirum in modum Guiberti sensum illustrabit beati illius acerrimi Ecclesiæ propugnatoris, Paschasi Ratberti Corbeie antiquæ abbatis sententia; sane singularis est et exosculanda: cumque hætenus aureum prorsus tanti viri opus De partu Virginis delituerit, donec a nobis publicum fiat, pergratum iri puto vetustioris theologiæ studiosis, si fragmentum prolixius attexam:

« At vero beata Maria, licet ipsa de carne peccati sit nata et procreata, ipsaque quamvis caro peccati fuerit, non tunc jam quando præveniente Spiritus